

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Clara Åstrand

Vad är det värt?

En brottsofferinriktad rättsfallsstudie över straffvärdet för grov

kvinnofridskränkning

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Linnea Wegerstad

Termin: VT24

Innehåll

Summary	4
Sammanfattning	6
Förord.....	8
Förkortningar.....	9
1 Inledning	10
1.1 Bakgrund	10
1.2 Syfte och frågeställningar.....	11
1.3 Teori, metod och perspektiv	11
1.3.1 Teoretiska utgångspunkter	11
1.3.2 Metodologiska utgångspunkter	14
1.3.3 Perspektiv	17
1.4 Material och forskningsläge	19
1.5 Avgränsningar och definitioner	22
1.6 Disposition.....	23
2 Mäns våld mot kvinnor	25
2.1 Historisk tillbakablick	25
2.2 Normaliseringsprocessen.....	28
2.3 Kvinnofridsreformen	32
2.4 Brottet grov kvinnofridskränkning.....	33
2.4.1 Ändringarna.....	34
2.4.2 Brottsrekvisiten och konkurrensreglerna	37
2.4.2.1 Brottsliga gärningar	37
2.4.2.2 Är eller har varit gift med eller bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden ..	37
2.4.2.3 Om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet.....	38
2.4.2.4 Och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla	39
2.4.3 Kritik mot straffbestämmelsen.....	39
3 Straffvärde	41
3.1 Generellt om straffvärde.....	41
3.2 Straffvärde i förhållande till påföljdsbestämning	42
3.3 Närmare om hur straffvärde bestäms	43
3.3.1 Brottss interna omständigheter	45
3.3.2 Brottsexterna omständigheter.....	45
3.3.3 Asperationsprincipen.....	46

3.4	Straffvärde vid fridskränkning	46
3.4.1	Ledning i förarbetena	46
3.4.2	Ledning i rättspraxis.....	48
4	Rättsfallsstudie.....	52
4.1	Inledande kommentarer	52
4.2	Urval	52
4.3	Närmare metodbeskrivning	54
4.3.1	Det kvantitativa angreppssättet	55
4.3.2	Det kvalitativa angreppssättet	56
4.4	Resultat	57
4.4.1	Straffvärde.....	57
4.4.2	Brist på motivering.....	58
4.4.3	Brottsperiodens påverkan på straffvärdet.....	60
4.4.4	Antalet gärningars och gärningarnas allvars påverkan på straffvärdet	62
4.4.5	Övriga faktorerers påverkan.....	68
4.4.6	Upprättelse i straffvärdebedömningen	69
5	Avslutande kapitel	77
5.1	Lagstiftarens intentioner	77
5.2	Konsekvenser för brottsoffer	82
5.3	Slutsatser och förslag.....	85
	Käll- och litteraturförteckning.....	87
	Bilaga A	93

Summary

The crime of gross violation of a woman's integrity is based on the fact that criminal acts committed by a man against a woman to whom he is, or has been, married or with whom he is, or has been cohabiting under circumstances similar to marriage, are to be assessed more seriously if each of the acts was part of a repeated violation of the person's integrity and the acts were liable to severely damage the person's self-esteem, than if the acts were assessed individually. This crime was introduced into The Swedish Penal Code in 1998 with the explicit aim of combating men's violence against women and promoting gender equality. The intended advantage of a new legal construction was that the entirety of the woman's situation, albeit in the light of individual offenses, would clearly be subject to the court's assessment. Since its introduction, the minimum sentence has been increased twice, most recently in 2022, in order to better reflect the penalty value at a minimum level, according to the legislator.

This essay analyzes district court convictions from 2023 with the criminal classification of gross violation of a woman's integrity by applying the theory and method of gender jurisprudence. The purpose is to study the courts' assessments of penalty value and their justifying reasons for the assessments to examine whether the legislator's intentions are reflected in how the law is applied and to discuss what the assessments and the justifying reasons may mean from a victim's perspective. The study is also conducted with the aim of suggesting possible improvements.

The study shows that in the majority of cases the penalty value is assessed to lie in the lower end of the penalty scale and that the penalty value assessments generally are poorly substantiated by justifying reasons. Many judgements lack justifying reasons of the penalty value all together, and in cases where the assessment is supported by justifying reasons, they are relatively rarely formulated with clear consideration of the victim's situation or perspective. The emphasis is on the specific offenses and the required holistic perspective is not clearly evident in the justifying reasons.

The conclusion is that the courts do not sufficiently make the holistic assessment of the woman's situation that is called for. The subject of legal protection is rarely related either to the context in which she found herself or to the structural causes of that context. The assessments of the penalty value need to be clarified. They should be supported by justifying reasons in all judgements and given more space and a different language than today. The language should take greater account of the victims', in my view, legitimate demands for redress. Today, victims' experiences are relativized in a way that I believe has the direct opposite effect. The fundamental ideas of equivalence, proportionality and predictability in the legal system do not have a clear impact in the judicial practice when the qualitative difference between offenses deemed to have the same penalty value is substantial. The legislator's intention of more differentiated assessments and greater use of the penalty scale is not heeded.

Sammanfattning

Brottet grov kvinnofridskränkning går ut på att brottsliga gärningar begångna av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden ska bedömas allvarligare om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, än om gärningarna bedömts var för sig. Brottet infördes i brottsbalken 1998 med det uttalade syftet att motverka mäns våld mot kvinnor och främja jämställdhet. Fördelen med en ny brottskonstruktion skulle vara att just helheten i kvinnans situation, om än i belysning av enskilda gärningsmoment, tydligt skulle bli föremål för domstolens prövning. Sedan införandet har minimistraffet höjts två gånger, senaste gången 2022, för att enligt lagstiftaren bättre återspegla straffvärdet på en lägsta nivå.

Den här uppsatsen analyserar fällande tingsrättsdomar från 2023 med brottsrubriceringen grov kvinnofridskränkning genom att tillämpa genusrättsvetenskaplig teori och metod. Syftet är att studera straffvärdebedömningarna och deras motiveringar för att undersöka om lagstiftarens intentioner avspeglas i hur lagrummet tillämpas samt föra en diskussion kring vad bedömningen kan få för konsekvenser utifrån ett brottsofferperspektiv. Granskningen görs därtill med ansatsen att föreslå förbättringsmöjligheter.

Undersökningen visar att straffvärdet i majoriteten av fallen bedöms ligga i den nedre delen av straffskalan och att straffvärdebedömningarna generellt är undermåligt motiverade. Många domar saknar helt motiveringar av straffvärdet och i de fall där motiveringar finns är de förhållandevis sällan formulerade med ett tydligt beaktande av brottsoffrets situation eller perspektiv. Vikten fästs vid de konkreta gärningarna och det efterfrågade helhetsperspektivet är inget som tydligt framgår av motiveringarna.

Slutsatsen är att domstolarna inte i tillräcklig utsträckning gör den helhetsbedömning utifrån kvinnans situation som efterfrågas. Rättsskyddssubjektet relateras sällan varken till den kontext hon befunnit sig eller att den kontexten har strukturella orsaker. Bedömningen av straffvärdet behöver tydliggöras.

Den borde motiveras i alla domar och ges mer utrymme och en annan språklig utformning än idag. Språket borde ta större hänsyn till brottsoffrens, i mina ögon, legitima krav på upprättelse. Idag förekommer det att brottsoffrens upplevelser relativiseras på ett sätt som jag anser har direkt motsatt effekt. De grundläggande tankarna om ekvivalens, proportionalitet och förutsebarhet i rättssystemet får faktiskt heller inget tydligt genomslag i den dömande praktiken när det finns stora kvalitativa skillnader mellan brott som har bedömts ha samma straffvärde. Lagstiftarens intentioner om en mer differentierad straffvärdebedömning och ett större utnyttjande av straffskalan hörsammas inte.

Förord

Det var under våren 2020 under mitt sista år på gymnasiet som jag satt i mitt rum och övervägde att dra lott mellan om jag skulle söka ekonomiprogrammet eller juristprogrammet. Jag har alltid haft en fallenhet för siffror, men jag kom fram till att juristprogrammet nog passar mig bättre eftersom det skrivna språket alltid varit min paradgren.

Och tacksam är jag för det val jag gjorde.

Nu sitter jag här med några veckor kvar till examen och ser ljus på vad framtiden har att erbjuda. Inte minst det här arbetet har gjort det än mer tydligt att jag valde rätt program, då mitt engagemang och mitt driv ligger i frågor som berör mig. Jag hoppas kunna arbeta med sådant jag tycker är viktigt under hela mitt kommande yrkesliv och på mitt sätt verka för en lite bättre värld.

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Linnea Wegerstad för att du visat intresse för mitt arbete, motiverat mig och kommit med goda infallsvinklar och råd.

Jag vill också tacka min vapendragare MKP för att vi hängt ihop från termin ett och peppat varandra genom juristprogrammet, den här uppsatsen hade ju aldrig blivit av om vi hoppat av under termin två...

Till sist vill jag också tacka min familj för att ni alltid trott på mig, er vill jag göra stolta!

Lund, den 22 maj 2024

Clara Åstrand

Förkortningar

AK	Andra kammaren
Brottsbalken	Brottsbalk (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
Dir.	Kommittédirektiv
HD	Högsta domstolen
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Media har under de senaste åren dagligen rapporterat om den våldsvåg som har drabbat vårt land. Gängvåldets uppblussande hänsynslöshet med skjutningar och sprängningar på allmänna platser är självklart ett stort samhällsproblem som det på goda grunder är lätt att indigneras över, men det finns ett annat våld som drabbar långt fler. Ett våld som aldrig syns på samma sätt, då det ofta utförs avskilt inomhus i hemmen och som aldrig får samma uppmärksamhet eftersom det varken är nytt eller spektakulärt. Det gamla vanliga våldet mot kvinnor i deras nära relationer med män.¹ Under 2023 anmälde 24 627 kvinnor 18 år eller äldre att de hade blivit misshandlade av någon bekant till dem. Brottsförebyggande rådet (Brå) uppskattar att endast cirka fyra procent av de kvinnor som utsätts för våld i nära relation anmäler detta till polisen.² Mäns våld mot kvinnor är således ett utbrett samhällsproblem som står i strid med de jämställdhetspolitiska målen i Sverige.³

Brottet grov kvinnofridskränkning infördes i brottsbalken 1998 för att dels uppmärksamma fysiskt och psykiskt våld mot kvinnor, dels för att rättsligt hantera upprepade kränkningar av den arten.⁴ Reformen sågs som ett viktigt steg i utvecklingen mot jämställdhet och synliggörandet av de allvarliga konsekvenserna av mäns upprepade våld mot kvinnor i nära relationer.⁵

Idag är straffskalan för brottet från ett års till sex års fängelse. Tidningen Sydsvenskan presenterade i början av året en undersökning av domar från Malmö tingsrätt där de menade att männen ofta kommer lindrigt undan – i nästan alla de domar som undersöktes landade straffen på lägsta nivån eller strax över.⁶ En studie av hur landets tingsrätter värderar brottet grov

¹ Polisen (2023); TV4 (2024).

² Brå (2024).

³ Prop. 2005/06:155 s.51.

⁴ Jfr Prop. 1997/98:55.

⁵ Burman (2007) s.20.

⁶ Sydsvenskan (2024).

kvinnofridskränkning är därför på sin plats. En sådan undersökning är intressant för att se om lagstiftarens intentioner följs när rättstillämparen bedömer straffvärdet.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med den här framställningen är att studera straffvärdebedömningen av grov kvinnofridskränkning vid landets tingsrätter för att undersöka om lagstiftarens intentioner avspeglas i hur lagen tillämpas och föra en diskussion kring vad bedömningen kan få för konsekvenser utifrån ett brottsofferperspektiv. Jag anser att det är önskvärt att granska detta för att kritiskt ifrågasätta hur brottskonstruktionen och dess avsedda verkan, som att till exempel tillvårta det straffvärda i att utsätta offret för upprepade kränkningar, korresponderar med dess tillämpning. Vidare anser jag att en sådan granskning bör göras i syfte att söka potentiella förbättringsmöjligheter.

De huvudsakliga frågeställningarna lyder enligt följande:

- Återspeglas lagstiftarens intentioner när tingsrätterna bedömer straffvärdet för grov kvinnofridskränkning?
- Får straffvärdebedömningen i tingsrätterna några konsekvenser vad gäller brottsoffers intressen?

1.3 Teori, metod och perspektiv

1.3.1 Teoretiska utgångspunkter

Med tanke på brottets konstruktion och det faktum att det har tillkommit för att stävja strukturella maktförhållanden beroende på kön anser jag att ett genusrättsvetenskapligt anslag i det närmaste är ofrånkomligt. Genusrättsvetenskapen analyserar sambanden mellan kön och rätt. Genusbegreppet gör det möjligt att definiera könets sociala konstruktion och kan synliggöra samhällets maktrelationer på en kunskapsteoretisk nivå.⁷ Inom genusforskningen är begreppet subjekt och dess kön centralt. Det bekönande subjektet kan till

⁷ Svensson (2018) s.276 f.

och med sägas vara utgångspunkten för genusvetenskap och feministisk teori.⁸

Stereotypa föreställningar om grupper, exempelvis ett kön, skapas av de som står utanför gruppen. Föreställningar om kvinnans natur såsom svagare och med behov av skydd från mannen har således skapats av män. Beskyddet har traditionellt haft ett pris – kvinnans oberoende. Stereotyperna är ofta motståndskraftiga och påverkas långsamt, särskilt när de avser grupper med lägre status än den egna. Sådana här uppfattningar finns således kvar i samhället och leder till att män tar sig rätten att använda våld mot kvinnor enligt gamla normer om kvinnors underordning.⁹

Våldet ses alltså som ett tecken på den rådande könsmaktsordningen som har uppstått i samhället och den reproduceras exempelvis beroende på hur människor handlar och genom språket. Våldet antas vara ett sätt att upprätthålla denna ordning, med resultatet att målet jämställdhet fortfarande är långt borta.¹⁰ Könsmaktsordningen är dock möjlig att förändra då makt är beroende av sammanhang och genusrättvetenskapen har i grunden en optimistisk inställning till rättens möjligheter.¹¹

Arbetet utgår ifrån att mäns våld mot kvinnor är ett jämställdhetsproblem och att den strukturella underordningen av kvinnor som grupp får konsekvenser även i den privata sfären för enskilda kvinnor, ett synsätt som framgår av förarbetena till införandet av brottet grov kvinnofridskränkning.¹²

Genusrättvetenskapen, där teori och metod ofta är integrerade, har ett bredare syfte än rättsdogmatiken, då den inte bara uttalar sig deskriptivt eller normativt om gällande rätt utan också lyfter fram grundläggande värden och utgångspunkter som rätten och kunskapen om den grundas på. Innebörden av det är att kunskapen om rätten är beroende av tid och rum, då det är föreställningar om normer och handlande som skapar rätten. Kunskap om rätten kan

⁸ U. Andersson (2004) s.33 f.

⁹ Eliasson (1997) s.41.

¹⁰ Burman (2007) s.41.

¹¹ Svensson (2018) s.293.

¹² Jfr SOU 1995:60.

därför vare sig vara objektiv eller fri från perspektiv.¹³ Det innebär att den kunskapsteoretiska utgångspunkten är att sociala förhållanden är grundläggande för kunskapsproduktionen.¹⁴ Detta uttrycks vanligen inom fältet med begreppet diskurser och då ofta i betydelsen att språket i ett visst socialt avgränsat sammanhang följer vissa mönster som kan analyseras. Premissen är att språket aldrig helt neutralt avspeglar sammanhanget utan istället skapar, återskapar eller förändrar det.¹⁵

Det klassiskt liberala perspektivet på straffrätten kännetecknas av en misstro mot statsmakten och en därmed sammanhängande vilja att skydda individen, inte bara mot andra individer utan också från staten. Staten ska inte tillåtas ha åsikter om hur dess medborgare bör leva om deras handlingar inte skadar andra individer. Därmed är viljan att se rätten som ett instrument för samhällsförändring inte helt accepterat. Synen på staten och individen kan sägas främst värna individen mot staten och således främst de som riskerar ingripanden från staten, det vill säga förövarna.¹⁶

Den klassiskt liberala utgångspunkten på straffrättens teorinivå har därtill varit det autonoma och rationella subjektet, alltså en människa som har förmåga att fatta egna beslut oberoende av andra.¹⁷ Både ansvarssubjektet och rättskyddssubjektet har betraktats på detta vis. Ingen hänsyn har tagits till att olika strukturer i samhället kan göra att denna frihet för många subjekt i praktiken är kraftigt beskuren.¹⁸

I sin strävan efter neutralitet bortser den liberala rättstraditionen från maktdimensioner och skillnader i levnadsvillkor och erfarenheter – vilket inte skapar någon neutral individ som garanterar likabehandling. I västvärlden tenderar utgångspunkten att vara den vita, friska, heterosexuella medelsåldersmannen från medelklassen och dennes erfarenheter. Aspekter som inte har rymts inom

¹³ Gunnarsson m.fl. (2018) s.39 ff.

¹⁴ Svensson (2018) s.283.

¹⁵ Winther Jørgensen, Phillips (2000) s.7.

¹⁶ Lernestedt (2010) s.62 f.

¹⁷ Berglund (2007) s.32.

¹⁸ U. Andersson (2011) s.421.

den individbilden har därmed definierats som irrelevanta i rätten, även om de kanske är väsentliga i en bredare kontext.¹⁹

Rättsordningens tradition av en individsyn med autonoma rättssubjekt kan därför ha varit en grund för attityden att misshandlade kvinnor i princip har ansetts få skylla sig själva och att orsakerna till våld mot kvinnor länge söktes hos offren istället för hos förövarna utifrån stereotypa föreställningar om kvinnor.²⁰

Under framför allt de senaste 30 åren har den klassiskt liberala individsynen alltmer kritiserats ur olika strukturella perspektiv.²¹ Kvinnovåldskommissionen konstaterade exempelvis att perspektivet med utgångspunkt i utsatta kvinnors situation varit eftersatt.²²

Bedömningen av rekvisitet "ägnade att allvarligt skada personens självkänsla" i kvinnofridsbrottet ska ta sin utgångspunkt i hela den utsatta kvinnans situation, vilket innebär att den enskilda kvinnans självkänsla ska kontextualiseras.²³ Hela kvinnans situation ska också beaktas vid bedömningen av straffvärdet.²⁴ Subjekt, kontext och struktur är alltså tre faktorer som är relevanta för kvinnofridsbrottet varför genusrättsvetenskap är en lämplig teori och metod.

1.3.2 Metodologiska utgångspunkter

Inom genusrättsvetenskapen används den traditionella juridiska metoden för att fastställa gällande rätt, men däremot skiljer sig syftet med en sådan studie från det traditionellt rättsdogmatiska. Studiet av gällande rätt används inom genusrättsvetenskapen som en kritisk utgångspunkt. Genusrättsvetenskapen problematiserar även den rättsdogmatiska metodens bundenhet till auktoritativa rättskällor och motiverar användandet även av andra kunskapskällor för att studera rätten.²⁵ När jag beskriver den normativa verkligheten kommer jag

¹⁹ Burman (2011) s.283.

²⁰ Eliasson (1997) s.40 f.

²¹ Burman (2011) s.282 f.

²² SOU 1995:60 s.272.

²³ U. Andersson (2011) s.430; NJA 2003 s.144.

²⁴ Prop. 1997/98:55 s.81, 134.

²⁵ Gunnarsson m.fl. (2018) s.104.

att använda mig av de rättsdogmatiska källorna, men detta görs alltså utifrån en kritisk position där de rättsdogmatiska utgångspunkterna inte är några jag tar för givna. Enligt denna rättskällelära *ska* lagen beaktas, medan motiv och praxis *bör* beaktas *och* doktrin får beaktas.²⁶ Vid en studie av brottet grov kvinnofridskränkning är det inte möjligt att enbart använda sig av den klassiska rättskälleläran eftersom det rör sig om brottslighet där kontext och strukturer har stor betydelse. Vid rättstillämpningen ska hänsyn tas till hela den utsatta situationen, vilket kräver kunskap även inom andra områden än rättsvetenskapen.²⁷ För avsnitten som föregår undersökningen av tingsrättsfallen har studiet av litteratur varit den främsta kunskapskällan. Litteraturen har använts för att få en utökad förståelse kring kvinnofridsbrottet, strukturella perspektiv, historiska aspekter och normaliseringsprocessen samt för hänvisningar till relevanta förarbetsuttalanden och praxis. Litteratur har också använts dels för att sätta straffvärdebedömningen i sin kontext och för en fördjupad kunskap om vad som är relevant för bedömningen, dels för kunskap om brottsoffrets upplevelse av rättvisa.

Inom rättsdogmatiken är faktiskt beslutsfattande av sekundärt intresse om det inte handlar om rättspraxis som har normativ betydelse som rättskälla.²⁸ Att studera rättstillämpningen, och mönster i denna, är dock vanligt inom genusrättsvetenskapen, men också förekommande i rättsvetenskapen i vidare mening.²⁹ Genom att se flera domar ihop, istället för enstaka fall och då särskilt prejudikat, kan man studera hur rätten producerar och reproducerar föreställningar samt nå kunskap om såväl rättens normativa innehåll som dess konsekvenser.³⁰ Sådan empirisk kunskap synliggör också huruvida rätten lever upp till det som den uttalat ska medverka till att uppnå.³¹

En utgångspunkt inom genusrättsvetenskaplig metod är att vår förståelse av världen och det vi uppfattar som rätten är språklig.³² Textanalyser är vanligt

²⁶ Lernestedt (2010) s.71.

²⁷ M. Andersson (2016a) s.44.

²⁸ Asp, Ulväng, Jareborg (2013) s.55.

²⁹ Se Bennet (2020) s.40 ff.; se även M. Andersson (2016a) s.40 ff.

³⁰ Svensson (2018) s.295 f.

³¹ Ibid s.305 f.

³² Ibid s.296.

förekommande inom genusrättsvetenskapen och har till syfte att synliggöra de premisser som ligger till grund för en viss språklig utformning. Frågorna som ställs är vad som inte sägs, vad som sägs, hur det sägs och vilka följder det kan medföra.³³ Det språk som används i domar ger således ledtrådar till sociala och ideologiska förhållanden i det samhälle som skapar dem. Att studera den diskursiva praktiken handlar om att upptäcka förutsättningarna för språkbehandlingen såsom exempelvis medvetna eller omedvetna traditioner eller rutiner för hur texter i domar skrivs.³⁴

Det som framförallt är skillnaden mellan den traditionella rättsvetenskapliga metodens sätt att tolka texter och den genusrättsvetenskapliga och diskursanalytiska som används i det här arbetets rättsfallsstudie är att den förstnämnda bygger på omständigheter som anses existera, medan den senare utgår ifrån att olika diskurser konstruerar fakta, begrepp och subjekt.³⁵

Ett sådant konstruktivistiskt angreppssätt som utgår från en uppfattning om könets konstruktion och inte ifrån flera andra möjliga uppfattningar innebär naturligtvis en begränsning, men det är en begränsning som kan vara fruktbar. Vid bearbetning av ett avgränsat material i förhållande till en bestämd teori så har man möjlighet att ta ett steg tillbaka från sin vardagsförståelse av materialet och istället se det med andra ögon, vilket är väsentligt i socialkonstruktivistisk forskning. Angreppssättet har förvisso inga sanningsanspråk, men det är heller inte syftet. Det är snarast en möjlighet till ett kritiskt perspektiv för att synliggöra problemen i den undersökta diskursen.³⁶

Rättsskyddssubjekten i min undersökning, de enskilda kvinnor som utsatts för kränkningar och deras möjligheter till rättvisa relaterat till den strukturella underordningen, könsmaktsordningen, för kvinnor som grupp i samhället är således föremålet för diskursanalysen. Jag utgår därvidlag, i likhet med Ulrika Andersson, från ett kontextualiserat subjekt där jag tar hänsyn till individens utsatthet för både diskursiv och strukturell makt.³⁷ Andersson relaterar

³³ Svensson (2018) s.300.

³⁴ Byrman, Skoglund (2018) s.15.

³⁵ U. Andersson (2004) s.40.

³⁶ Winther Jørgensen, Phillips (2000) s.154.

³⁷ U. Andersson (2011) s.425.

subjektet till tre nivåer. Den materiella, den strukturella och den diskursiva. Där den materiella, förenklat, avser den fysiska nivån, den strukturella avser subjektet abstraherat utifrån ett kollektivt sammanhang exempelvis kön och där den diskursiva nivån utgörs av den referensram inom vilket subjektet diskuteras.³⁸

En mer ingående beskrivning av hur genomförandet av framställningens rättsfallsstudie gått till finns under avsnitt 4.2 och 4.3.

1.3.3 Perspektiv

I min analys kommer jag att anlägga ett brottsofferperspektiv genom att bland annat använda mig av Monica Burmans subjektsuppfattning och modifierade syn på brottsoffret och hennes argumentation för upprättelse som kanske det mest beaktansvärda brottsofferintresset.³⁹

Burman är kritisk till den klassiskt liberala ideologin beträffande dess syn på brottsoffrets roll i det straffrättsliga systemet. I denna modell är staten respektive individen som potentiell gärningsman de två enda relevanta aktörerna och brottsofferintressen betraktas i princip bara som antingen ett kollektivt intresse som brottsoffret representerar eller som ett individuellt intresse i motsättning till gärningsmannens intresse. Burman menar att det är konfliktperspektivet som dominerar och att det gör att hänsyn som tas till brottsoffer per automatik anses försämra den potentiella gärningsmannens position. Hon vänder sig mot dessa generaliserande tendenser och menar att det krävs en problematisering.⁴⁰

Burman argumenterar för en modifierad individbild som innebär att individen inte är helt autonom och i konflikt med staten. Istället är individen involverad på en kollektiv samhällsnivå och i en relation till andra individer. Individen är inte bara en potentiell gärningsman utan också ett potentiellt brottsoffer – alltså inte enbart det ena eller det andra. Det leder enligt Burman till att det inte finns någon intressekonflikt mellan olika typer av individer – kan

³⁸ U. Andersson (2004) s.34.

³⁹ Burman (2011) s.280.

⁴⁰ Ibid s.280 ff.

individerna vara såväl gärningsman som brottsoffer vill den också skyddas mot övergrepp både från staten och från andra individer. Det innebär att det finns två olika subjektspositioner som inte är autonoma utan skapas genom diskurser och social interaktion där straffrätten positionerar subjektet.⁴¹

Vidare hävdar Burman att det är en myt att brottsoffer är hämndlystna och att det brottsoffer istället vill ha är en upplevelse av rättvisa. Förutsebarhet och rättvis bestraffning är viktiga för såväl brottsoffer som gärningsmän.⁴² Hon lyfter fram upprättelse som det viktigaste brottsofferintresset och med det menar hon framförallt brottsoffrets möjligheter att dels få sin kränkning erkänd, dels upplevelsen att den hanteras och värderas på ett rättvist sätt med beaktande av brottsoffrets perspektiv på kränkningen. Precis som brottsoffer förväntas ha förståelse för gärningsmannens intresse av rättssäkerhet och att klander därmed kan utbli bör gärningsmän acceptera brottsofferintressen såsom upprättelse – då upprättelse är kopplat till straffrättslig skuld, vilken hanteras genom fördelning och värdering av klander.⁴³

Upprättelse är däremot ett mångfacetterat begrepp enligt Burman och kan användas som en paraplyterm för många olika former av åtgärder eller processer.⁴⁴ McGlynn och Westmarland liksom senare även Andersson och Wegerstad har resonerat kring begreppet upprättelse för brottsoffer genom perspektivet kalejdoskopisk rättvisa. Ett perspektiv som innebär att rättvisa ses som ett ständigt skiftande nyanserat mönster som utvecklas över tid beroende av sammanhang och som utmärks av temana konsekvenser, erkännande, värdighet, röst, prevention och samhörighet.⁴⁵ Synsättet medför att straffsystemets formella möjligheter till rättvisa bara utgör en del av en större palett av alternativ där också andra sociala möjligheter till upprättelse vägs in.⁴⁶ Rättvisa för brottsoffer kan således exempelvis betyda att förövarens gärning medför en konsekvens för honom såsom en fällande dom, men lika gärna att brottsoffret får ett erkännande på något annat sätt som gör att hennes

⁴¹ Burman (2011) s.284 f.

⁴² Ibid s.286 f.

⁴³ Ibid s.290.

⁴⁴ Ibid s.289.

⁴⁵ McGlynn, Westmarland (2018) s.179.

⁴⁶ Andersson, Wegerstad (2022) s.98 f.

perspektiv och verklighet synliggörs. Temat värdighet belyser vikten av att brottsoffret bemöts med respekt både i och utanför rättsväsendets process. Röst betyder i det här sammanhanget en möjlighet för offret att få komma till tals och bli lyssnad på bland annat genom att ges möjlighet att delta i den rättsliga processen. Prevention är enligt det kalejdoskopiska perspektivet inte begränsat till den enskilde förövaren eller det enskilda fallet utan ska förstås på en nivå där det som eftersträvas snarare är samhällsförändring för att förhindra fler skador och fortsatt förekomst av ifrågavarande brottslighet. Samhörighet, slutligen, avser processen som gör att offret återanknyts till samhället vad gäller hennes känsla av samhörighet, vilket uppnås genom att samhället upplevs ställa upp med resurser för detta.⁴⁷

Granström skriver om det sexualiserade våldets offer och hur de, trots att brottsoffrets rättsliga ställning successivt har förbättrats, ändå ofta utsätts för en dubbel kränkning i sitt möte med rättsväsendet. Hon menar att den första kränkningen, brottet, alltför ofta följs av vad som uppfattas som ytterligare en kränkning – att rättsväsendet inte möter brottsoffret på ett vettigt sätt.⁴⁸ Burman menar att det vid påföljdsbestämning inte bör ses som ett centralt brottsofferintresse att gärningsmän får hårdast möjliga straff, men att upprättelseintresset kan vara relevant för hur det konkreta straffvärdet bestäms. Svensk straffrätt bygger ju på en princip om proportionalitet mellan brottets svårhet och brottets straffvärde. Därför är det en central rättvisefråga att straffvärdebedömningen görs på ett sätt som, ur ett brottsofferperspektiv, inte är fördomsfullt eller okunnigt.⁴⁹

1.4 Material och forskningsläge

Uppsatsens olika delar har krävt olika typer av material. Nedan ges en redogörelse för det huvudsakliga materialet och forskningsläget för respektive kapitel i arbetet.

⁴⁷ McGlynn, Westmarland (2018) s.187 ff.

⁴⁸ Granström (2004) s.8 f.

⁴⁹ Burman (2011) s.293.

Beträffande individ och struktur i straffrätten har Claes Lernestedts i sin bok *Dit och tillbaka igen – om individ och struktur i straffrätten* resonerat om huruvida strukturella hänsyn relaterade till genus-, klass- och mångkulturella perspektiv kan och bör få påverka straffrätten. Läsningen av boken har gett flera goda infallsvinklar, men också bidragit med hänvisningar till annat material såsom Monica Burmans bok *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*, Kerstins Berglunds bok *Straffrätt och kön* samt Ulrika Andersson bok *Hans (ord) eller hennes? En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*. Dessa böcker samt andra artiklar skrivna av Ulrika Andersson har alla lyft fram det strukturella perspektivet kopplat till kön. Monica Burman har även skrivit om brottsoffer i straffrätten i Claes Lernestedts och Henrik Thams bok *Brottsoffret och kriminalpolitiken*. Där lyfter hon fram upprättelse som brottsoffrets viktigaste intresse. Clare McGlynns och Nicole Westmarlands *Kaleidoscopic Justice: Sexual Violence and Victim-Survivors' Perceptions of Justice* samt Ulrika Anderssons och Linnea Wegerstads *Straffsystemets janusansikte Rättvisa i #metoo-relaterade domar om våldtäkt och förtal* har bidragit till en ökad förståelse för vad som kan förstås som rättvisa för brottsoffer. Brottsoffer har också behandlats i Görel Granströms och Ruth Mannelqvist bok *Brottsoffer – rättsliga perspektiv*.

Burmans bok *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor* har varit användbar även vid studiet av mäns våld mot kvinnor, framförallt för de historiska skiljelinjerna. Där har även Berglunds bok *Straffrätt och kön* varit behjälplig. Mona Eliasson har i sin bok *Mäns våld mot kvinnor – En kunskapsöversikt om kvinnomisshandel och våldtäkt, dominans och kontroll* bland annat skildrat mäns historiska rätt att dominera och attityder hos kvinnor som misshandlas. Vidare har Kvinnovaldscommissionens betänkande *Kvinnofrid* bidragit med kunskap om våldets historia, normaliseringsprocessen och bakgrunden till införandet av brottet grov kvinnofridskränkning. Normaliseringsprocessen har också beskrivits av Eva Lundgren i hennes bok *Våldets normaliseringsprocess och andra våldsförståelser* samt av Christian och Eva Diesen i deras bok *Våld mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen*. Malou Andersson har dels i sin bok *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning* –

fridskränkingsbrotten som rättslig konstruktion, dels i artikeln *Fridskränkningens brotten i 4 kap. 4 a § brottsbalken – att fånga det svår fångade* bland annat beskrivit svårigheterna med brottskonstruktionen.

Beträffande straffvärdebedömningen har läsning av Magnus Ulvängs och Petter Asps bok *Straffrätt – en kortfattad översikt* och Nils Jareborgs och Josef Zilas bok *Straffrättens påföljdslära* bidragit till att sätta straffvärdet i sin kontext och förklara hur straffvärde generellt bedöms. För en närmare beskrivning av hur straffvärdebedömningen vid grov kvinnofridskränkning ska gå till har förarbetena till lagen och dess ändringar lästs. För hänvisning till relevant praxis har Burmans *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor* återigen använts, men även Catharina Månssons, Björn Hanssons och Martin Borgekes bok *Studier rörande påföljdspraxis med mera*.

Kritik mot hur domstolarna hanterat brottet grov kvinnofridskränkning finns bland annat i Anna Sundéns bidrag i boken *Den onda cirkeln – om brottsoffer, genus och rätten* och i Diesens tidigare nämnda bok. De kritiserar bland annat att hovrätterna inte tycks ha haft förmåga att se till helheten i kränkningen och Sundén problematiserar hur domstolarna hanterar konkurrenssituationen mellan grov misshandel och grov kvinnofridskränkning.⁵⁰ Det rör sig dock om undersökningar av fall från tidigt 2000-tal. En senare studie har, som tidigare nämnts, gjorts i tidningen *Sydsvenskan*. Där gick tidningen igenom alla domar om grov kvinnofridskränkning från Malmö tingsrätt under år 2022 och 2023 och konstaterade att 11 av de 13 män som fällts straffades med 1,5 års fängelse eller lägre.⁵¹ Min studie har utgått från alla landets tingsrätter och är alltså tänkt att omfatta ett större antal fall och endast sådana där den nya lydelsen av lagen har tillämpats. Fokus är också tydligt inriktat på straffvärdebedömningen, på ett sätt som tidigare undersökningar inte har varit. Mer om vilket undersökningsmaterial som har använts hittas under kapitel 4.2.

⁵⁰ Diesen, Diesen (2013) s.325 f.; Sundén (2004) s.50 f.

⁵¹ *Sydsvenskan* (2024).

Det för framställningen tänkta området har alltså berörts inom tidigare forskning, dels i ett straffrättsligt sammanhang, dels i andra sammanhang, men då belysts ur andra perspektiv än det nu tänkta.

1.5 Avgränsningar och definitioner

I uppsatsen kommer endast grov kvinnofridskränkning och inte grov fridskränkning att behandlas. Det goda syftet med att synliggöra kvinnors utsatthet för våld i nära relationer där förövaren är en man riskerar att osynliggöra våld som förekommer i andra konstellationer – såsom samkönade relationer eller i relationer där offret är en man och förövaren en kvinna – och felaktigt sända signalen att offren i dessa relationer skulle vara mindre värda att värna om.⁵² Att endast behandla det ena av fridskränkingsbrotten är dock framförallt en utrymmesfråga. Det jag i följande framställning benämner som kvinnors utsatthet för våld i nära relation utgår alltså från den heterosexuella kvinnan och konstruktionen av brottet grov kvinnofridskränkning.

Vad som är våld skiftar beroende på historiskt och kulturellt sammanhang.⁵³ När jag i uppsatsen använder termer som mäns våld mot kvinnor eller liknande åsyftar jag den definition av våld som brottet grov kvinnofridskränkning tar sikte på. Det kan alltså handla om såväl fysiskt som psykiskt och materiellt våld.

Det är viktigt att ha ett intersektionellt förhållningssätt och vara medveten om att människors levnadsvillkor inte skapas i en endimensionell ordning även om synliggörandet av kön anses nödvändigt för att öka jämställdheten i samhället.⁵⁴ Det vore intressant att beröra även andra strukturella aspekter på individen i straffrätten ur brottsofferperspektivet, men uppsatsens omfång kräver att en avgränsning görs till kön. Det innebär att aspekter som ålder, etnicitet m.m. inte kommer att ägnas någon uppmärksamhet.

Uppsatsens rättsfallsstudie undersöker endast straffvärdebedömningen och hur den motiveras. Det är alltså också endast straffvärdebedömningen som

⁵² Lernestedt (2010) s.142 f.; Granström, Mannelqvist (2016) s.15.

⁵³ Lövkrona, Nilsson (2015) s.44.

⁵⁴ Granström, Mannelqvist (2016) s.15.

analyseras ur ett brottsofferperspektiv. Man behöver dock vara medveten om att brottsofferperspektiv lika väl och kanske till och med troligare kan återfinnas i andra moment i domskälen, vilka inte har undersökts i det här arbetet.

1.6 Disposition

Det inledande kapitlet ger en bakgrund till ämnet för framställningen samt presenterar dess syfte och frågeställningar. Därefter presenteras det teoretiska ramverket och de metodologiska utgångspunkterna följt av det övergripande brottsofferperspektivet som ska användas för att tolka resultatet. Kapitlet tar också upp relevant forskning på området och det huvudsakliga materialet som har använts i framställningen. Vidare presenteras hur ämnet har avgränsats samt definitioner av några viktiga begrepp.

I det andra kapitlet ges en kort historisk tillbakablick för att sätta in läsaren i den historiska kontexten kring varför män utövar våld mot kvinnor i ett modernt demokratiskt samhälle som vårt. För att spegla komplexiteten i våldet och hur de strukturella könsrollerna möjliggör det, förklarar kapitlet vidare grunderna kring den så kallade normaliseringsprocessen. Kapitlet beskriver vidare motiven till införandet av brottet grov kvinnofridskränkning, brottets konstruktion och vad som motiverat de ändringar som gjorts sedan införandet. Kapitlet är avsett att lyfta dels lagstiftarens intentioner med lagstiftningen, dels lagstiftningens tydliga genusrättsliga utgångspunkter.

Det tredje kapitlet ämnar beskriva vad straffvärde är och hur det är avsett att bedömas. Detta görs dels genom ett övergripande avsnitt där straffvärdebedömningen beskrivs och sätts i sin kontext, dels genom ett avsnitt inriktat specifikt på vad som ska beaktas vid straffvärdebedömningen av grov kvinnofridskränkning. Kapitlet är nödvändigt för att kunna tolka resultatet av rättsfallsanalysen.

Framställningens fjärde kapitel ger en mer ingående beskrivning av metod- och urvalsfrågor för rättsfallsstudien och presenterar sedan resultatet av den. Av kapitlet framgår hur straffvärdebedömningen ser ut i tingsrätterna och hur

den språkliga utformningen av motiveringarna kan ha betydelse för brottsoffers känsla av upprättelse.

I det avslutande kapitlet diskuteras och problematiseras resultatet utifrån det ovan beskrivna perspektivet. Framställningens frågeställningar besvaras och övergripande slutsatser dras.

2 Mäns våld mot kvinnor

2.1 Historisk tillbakablick

Trots fördömanden från samhällets sida är mäns våld mot kvinnor ett stabilt fenomen. Detta blir enligt Kvinnovåldskommissionen mer begripligt om kvinnosynens historia beaktas.⁵⁵ Eliasson nämner att samhällsinstitutionerna stått för det offentliga kollektiva kvinnoförtrycket och att detta har varit vägledande för medborgarnas allmänna värderingar om kvinnor.⁵⁶ De senaste decennierna har däremot våldet mot kvinnor uppmärksamats som ett problem, men århundraden av kvinnoförtryck lever enligt Eliasson kvar i våra omedvetna värderingar. Hon menar att de traditionella intressena och normerna för kön testas mot de medvetna principerna i varje konkret val.⁵⁷ Förändringar inträffar inte automatiskt så snart en ny lag har antagits utan gamla traditioner har ett starkt grepp om attityder och värderingar. Det medför att motståndet mot förändringar av gamla invanda hierarkier sitter djupt.⁵⁸

Inom forskningen råder det enighet om att mäns våld mot kvinnor har sina historiska rötter i ett samhällssystem som placerat kvinnor som underordnade i förhållande till män.⁵⁹ Kvinnor har nämligen historiskt sett betraktats som mannens ägodel som han har haft rätt att bestämma över.⁶⁰ Det var först i och med demokratiseringen på 1900-talet som kvinnor tillerkändes fullständiga mänskliga rättigheter som självständiga individer, det är alltså en relativt sen företeelse.⁶¹

Under medeltiden hade husbonden makt att bestämma över allt sitt husfolk och det betraktades länge som mannens rätt att tukta sin hustru med våld. Rätten för mannen att aga sin hustru antas ha funnits redan i hednisk tid och

⁵⁵ SOU 1996:60 s.95.

⁵⁶ Eliasson (1997) s.67.

⁵⁷ Ibid s.25, 82.

⁵⁸ Ibid s.72.

⁵⁹ Ibid s.64.

⁶⁰ Ibid s.30.

⁶¹ Ibid s.67.

var lagstadgad i de medeltida landskapslagarna och ända fram till mitten på 1800-talet.⁶²

Först genom 1864 års strafflag kriminaliserades allt fysiskt våld mot hustru.⁶³ Det stod nu klart för lagstiftaren att kvinnan, eftersom hon var rättsligt och ekonomiskt underordnad maken i äktenskapet och stod utan lagstadgad rätt till skilsmässa vid misshandel, hade en utsatt position.⁶⁴ Det skulle dock dröja fram till 1982 innan brottet föll under allmänt åtal – innan dess krävdes i regel kvinnans angivelse för att en process skulle drivas.⁶⁵ Inför införandet av 1864 års strafflag betonades nämligen att lagstiftaren så långt som möjligt borde undvika att intervensera i familjen.⁶⁶

Burman beskriver hur den genusrättsvetenskapliga forskningen har problematiserat uppdelningen mellan offentlig och privat sfär och menar att utgångspunkten att staten och rätten ska lämna den privata sfären ifred har inneburit att många för kvinnor centrala aspekter av livet inte har kunnat regleras eftersom det privata då skulle överskridas.⁶⁷ Mannens våld formulerades också i termer av gräl eller som en del av ett vanligt äktenskap. Denna normalitetsföreställning gjorde att våldet inte tillmättes någon tyngd i relation till värnandet om privatlivets helgd.⁶⁸ Detta kan exemplifieras med ett citat från ett protokoll från riksdagens andra kammare 1938 när det för första gången hade motionerats om att misshandel i hemmet skulle falla under allmänt åtal:

Det är klart att vi alla äro överens därom, att mannen skall vara vänlig och hygglig mot hustrun och inte slå henne, men det infaller gunås så visst ganska ofta i denna världen, att det sker så. Hur går det till, när något sådant sker? Jo, det vanliga är, att makarna komma ihop sig om en bagatell. Det blir en ordstrid, och eftersom kvinnan har rörligare tankegång och kvickare tunga än mannen,

⁶² Diesen, Diesen (2013) s.302; Burman (2007) s.59.

⁶³ Burman (2007) s.67.

⁶⁴ Lindstedt Cronberg (2011) s.62.

⁶⁵ Diesen, Diesen (2013) s.302.

⁶⁶ Burman (2007) s.67.

⁶⁷ Ibid s.69.

⁶⁸ Ibid s.74.

så hinner hon säga tio ord medan mannen säger ett, och sedan rätt som det är, innan han vet ordet av, smäller en örfil på kvinnans kind. Ja, det blir tyst med ens och de skämmas bägge. Hon reser till polisen och gör en anmälan. Så går man där och ser ledsamma och tråkiga ut kanske en dag, kanske två. Till slut kan hustrun inte låta bli att titta på mannen och märker att han ser sorgsen ut. Då tittar hon vänligt på honom, och så är det stora famnen igen. Hustrun smyger sig till polisen och tar tillbaka sin anmälan, och allt är gott och väl igen. Så är det nu. Men om ni motionärer få er vilja igenom, hur blir det då? Då hjälper ingen försoning, då skall allmänna åklagaren taga saken om hand och mannen skall sitta i fängelse för denna sak. Men på det sättet spolieras äktenskapet, ty en hustruplågare, som suttit i fängelse, är inte värd mycket. Både hustru och man och barn äro utskämda.⁶⁹

Eliasson menar att kvinnomisshandel genom lagändringen 1982 fick status som ett problem för samhället och inte bara berörda individer. Samhället tog på sig ansvaret att skydda kvinnorna och stävja våldet och för första gången framskyttade en förståelse av mäns våld mot kvinnor som en fråga om jämställdhet.⁷⁰ Åtalsreformen ses också som en vändpunkt i synen på brottsoffer. En utveckling av lagstiftning som utgår från brottsoffers intressen såsom möjligheter till stöd, skydd och hjälp inleddes. Under slutet av 1980-talet kom bland annat lagstiftningen om besöksförbud och möjligheten till målsägandebiträde.⁷¹ Reformen hade också börjat ta utgångspunkt i synsättet att det var viktigt att uppmärksamma könsfaktorn i arbetet för att nå jämställdhet. Tidigare hade tanken varit att lösningen var att göra de formella villkoren för kvinnor och män så lika som möjligt, men nu argumenterade man istället för att kvinnor måste ses i sin egenskap av kvinnor för att lösa kvinnors problem. Lika villkor kunde nämligen anses ge olika resultat på grund av män och kvinnors skilda livsvillkor.⁷²

⁶⁹ AK 1938:39 s.60.

⁷⁰ Eliasson (1997) s.73; Burman (2007) s.82.

⁷¹ Burman (2007) s.78.

⁷² Berglund (2007) s.293 f.

Under 1990-talet fortsatte reformerna, främst som ett resultat av Kvinno-
vårdskommissionens arbete. Kommissionen hade tillsatts för att, utifrån ett
kvinnoperspektiv, göra en översyn av frågor som rör våld mot kvinnor och
föreslå åtgärder för att motverka våldet.⁷³ Arbetet utmynnade så småningom
i flera åtgärder, bland annat införandet av brottet grov kvinnofridskränkning.
Burman menar att det var genom kommissionens arbete och den efterföljande
kvinnofridsreformen som straffrätten och jämställdhetspolitiken började
närma sig varandra. Jämställdhet började ses som en relevant aspekt för in-
riktningen av straffrättsliga reformer och straffrätten började ses som ett jäm-
ställdhetspolitiskt medel.⁷⁴

Den rättsliga regleringen kan enligt Andersson sägas ha ändrats i takt med att
samhällets syn på våld inom familjen har förändrats – från att ha betraktats
som en privat angelägenhet uppfattas det idag som ett samhällsproblem där
våldet ses som en jämställdhetsfråga. Fokus har flyttats från samhällets bästa
till skydd för den enskilda individens personliga integritet.⁷⁵

2.2 Normaliseringsprocessen

Vanligtvis utgår som nämnt straffrätten från idén om individen, både ansvars-
subjektet och rättsskyddssubjektet, som autonom. Andersson menar att dis-
kussioner om individens fria val görs från en privilegierad position som inte
tar hänsyn till strukturer. Kvinnofredsbrottet är dock ett brott med tydliga
strukturella utgångspunkter, då det tar hänsyn till övergripande samband i
samhället som skapar till exempel könsojämlikhet.⁷⁶ Det framgår inte minst
av den statliga utredning som föranledde brottets införande, vilken har ett ut-
talat könsmaktsperspektiv och som diskuterar våldets normaliseringspro-
cess.⁷⁷ Kvinnoforskningen har konstaterat att våld i nära relationer är tätt knu-
tet till föreställningar om mannens kontroll och kvinnans underordning i re-
lationen.⁷⁸ Lundgren beskriver våldprocessen som könad. Hon menar att vi

⁷³ SOU 1995:60 s.3.

⁷⁴ Burman (2007) s.83.

⁷⁵ M. Andersson (2016a) s.71 f.

⁷⁶ U. Andersson (2009) s.31 f.

⁷⁷ SOU 1995:60 s.49, 102 ff.

⁷⁸ Prop. 1997/98:55 s.75.

omgärdas av föreställningar om kvinnlighet och manlighet, enligt vilka vi förväntas leva, och att de "normala" könsbilderna skapar en maktobalans mellan könen. Manlighet representerar det överordnade och det kvinnliga på motsvarande sätt det underordnade. Kvinnor förväntas uppskatta maktattribut hos män såsom dominans och pengar medan män förväntas uppskatta kvinnans tillgänglighet och manstillvändhet. Överordning förknippas med makt och makt kan utövas både på legitima och illegitima sätt. Våld är en juridiskt illegitim handling, men gör inte att en man uppfattas som omanlig, vilket Lundgren menar återspeglas i till exempel populärkulturella framställningar.⁷⁹

Det är viktigt att ha kunskap om den process som den upprepade våldsutövningen innebär för att förstå varför den misshandlade kvinnan inte utan vidare tar sig ur relationen.⁸⁰ Förståelsen, eller bristen på sådan, av hur våldet uppkommer och vidareutvecklas har betydelse för vår inställning till dels gärningen, dels vilka åtgärder som uppfattas som nödvändiga.⁸¹ Våra attityder påverkar bemötandet av de utsatta kvinnorna, vilket i sin tur påverkar hur kvinnorna uppfattar sig själva, sin situation, sina möjligheter till ett annat liv men också vilket budskap som vi sänder ut till andra våldsdramade kvinnor.⁸²

Det faktum att kvinnor stannar i misshandelsrelationer brukar på ett djupare psykologiskt plan förklaras genom begreppet traumatisk bindning. Ett traumatiskt band kan uppstå när det föreligger en maktobalans mellan parterna, när det förekommer upprepat våld och en växling mellan våld och värme från förövaren. Ursprungligen har begreppet använts för att beskriva det känslomässiga bandet och de positiva känslorna som utvecklas mot förövaren i relationen sektledare och sektmedlemmar respektive kidnappare och gisslan, men termen har utvecklats och används nu även i samband med kvinnomisshandel då det är samma fenomen som uppstår i en sådan relation. Det hänger samman med våldets normaliseringsprocess, ju längre relationen pågår och ju långsammare våldet trappas upp, desto svårare är det att bryta bandet.⁸³

⁷⁹ Lundgren (2012) s.20 f.

⁸⁰ Diesen, Diesen (2013) s.312.

⁸¹ Eliasson (1997) s.15.

⁸² Ibid s.32.

⁸³ Diesen, Diesen (2013) s.313 f.

Lundgren beskriver det som en successiv gränsförskjutning av vad som anses accepterat och inte. Samtidigt går kvinnan från att vara mer eller mindre eller inte alls underordnad till att bli undergiven och vad som uppfattas som en normal mansroll kontra en våldsam mansroll uttraderas gradvis.⁸⁴

Till det kommer att kvinnors egen syn på övergrepp också generellt är mycket strängare än den legala definitionen. De ursäktar ganska mycket våld från sin partner innan de betraktar det som misshandel och uppfattar det istället som att mannen tillfälligt tappat humöret, varit arg, trött, berusad och så vidare. Beteende, som om det riktats mot en utomstående skulle tas på stort allvar, som att till exempel skrika obsceniteter över bagateller, kan de allra flesta förstå och förlåta inom familjen. Toleransen kan så småningom omfatta regelrätt våld. Det hindrar en del kvinnor från att rapportera våldsbrott till polisen och det vardagliga våldet blir en del av det normala livet.⁸⁵

Normaliseringen sker genom att våldet stegvis utvecklas och sker i cykler med våldsfria perioder. Mannen minskar successivt kvinnans levnadsutrymme genom olika former av kontrollerande beteende.⁸⁶ Inte sällan avskärmas kvinnan från omvärlden och vägras ha relationer med vänner och anhöriga. Den fysiska isoleringen leder till psykisk isolering och mannen dominerar gradvis kvinnans liv och känslomässiga upplevelser. Sådan isolering kan så småningom leda till att hon förlorar sina referensramar och att mannen framstår som den normala och kvinnan som den avvikande. Det gör att kvinnan försöker anpassa sig efter mannens önskemål genom att vara god, tyst och medgörlig.⁸⁷ Mannen kritiserar henne och kvinnan bryts ner psykiskt och hennes självkänsla skadas.⁸⁸ Detta är en process som i många fall påbörjas långt före den första våldshändelsen, så när det första slaget väl kommer ses det ofta av kvinnan som en reaktion på att något är fel på henne – mannen får kvinnan att uppfatta våldet så som han gör. Våldet accepteras och till och med

⁸⁴ Lundgren (2012) s.28 ff.

⁸⁵ Eliasson (1997) s.19, 23 f., 49.

⁸⁶ Diesen, Diesen (2013) s.314.

⁸⁷ SOU 1995:60 s.103.

⁸⁸ Ibid s.300.

försvaras av kvinnan som försöker hitta rationella förklaringar till mannens beteende.⁸⁹

Inte sällan beror också underlåtenheten att anmäla på en djupt rotad rädsla. Kvinnan kan vara hotad av mannen och frukta ny och värre misshandel eller vara orolig för skvaller eller smutskastningskampanjer.⁹⁰ Den traumatiska bindningen innebär för mannens del en besatthet över att kontrollera och utöva makt över kvinnan – ett behov som inte går över efter att kvinnan tagit avstånd. Risken för att mannen ska skada kvinnan allvarligt eller till och med döda henne är som störst vid ett avståndstagande från kvinnans sida, vilket en separation eller en polisanmälan innebär. I flera år efter bör kvinnan också räkna med att mannen kommer att uppsöka henne och bestraffa henne för hennes svek, även om det inte alltid tar sig fysiskt våldsamma former.⁹¹

Vetskapen att det kan vara ytterst svårt att bevisa att brott ägt rum, eftersom det ofta sker i hemmet utan vittnen, kan förstärka rädslan inför vad ett polisförhör skulle innebära.⁹² Har mannen och kvinnan gemensamma barn kan omsorgen om barnen vara ytterligare ett orosmoment. Är kvinnan ekonomiskt beroende av mannen eller har samma sociala nätverk kan även detta spela in. Kvinnan kan också känna oro över vad som ska hända med mannen. Sådana kvarvarande, om än motstridiga, känslor förstärks ofta av att mannen inte sällan går in i en "ångrefas" efter misshandeln – han försäkrar henne om att han älskar henne och att han inte ska göra om det.⁹³ Våldsamma perioder avlöses av perioder med värme och innerlighet, vilket stärker kvinnans känslomässiga beroende. Kvinnan hoppas att den positiva sidan ska ta överhanden.⁹⁴ Växlandet gör också att gränsen mellan våld och kärlek blir diffus – våldet kan komma att uppfattas som ett uttryck för kärlek och omtanke.⁹⁵ Till det kommer att misshandlade kvinnor som nämnt tenderar att ge sig själva skulden

⁸⁹ SOU 1995:60 s.103; Diesen, Diesen (2013) s.314.

⁹⁰ Eliasson (1997) s.63; SOU 1995:60 s.103.

⁹¹ Diesen, Diesen (2013) s.314.

⁹² Eliasson (1997) s.63.

⁹³ Diesen, Diesen (2013) s.313 f.

⁹⁴ SOU 1995:60 s.102.

⁹⁵ Lundgren (2012) s.34.

och tar till sig mannens förklaring till det inträffade, såsom felsteg, provokation eller ömsesidig berusning.⁹⁶

Det krävs en medvetenhet kring komplexiteten i en misshandelsrelation för att förstå att det för den drabbade kvinnan oftast är en långvarig process att bryta upp och att det ofta kan kräva flera försök. Övergreppen lämnar långvariga spår och skadar kvinnans självuppfattning. Stöd och trygghet är två faktorer som kan spela en avgörande roll i om försöket blir lyckat eller inte.⁹⁷

2.3 Kvinnofridsreformen

Som nämnt var Kvinno våldskommissionens uppdrag att utifrån ett kvinnoperspektiv göra en översyn av frågor som rör våld mot kvinnor och föreslå åtgärder för att motverka sådant våld.⁹⁸ I sitt betänkande tog den fram ett antal åtgärder varav en var införandet av ett kvinnofridsbrott.⁹⁹ Kvinnofridsbrottet ansågs motiverat utifrån ett flertal aspekter. Kommissionen ansåg att straffrättens fokus på enskilda gärningar riskerade att förlora helhetsperspektivet på kvinnans situation. Fördelen med en ny brottskonstruktion skulle vara att just helheten, om än i belysning av enskilda gärningsmoment, tydligt skulle bli föremål för domstolens prövning och att det straffbara i pågående psykisk terror skulle belysas.¹⁰⁰ Det lyftes fram att den nära relationen mellan offer och gärningsman ökar kvinnans utsatthet och gör att övergreppen kan liknas vid tortyr. En sådan situation beskrevs kunna få ödesdigra konsekvenser för kvinnans självkänsla och psykiska välbefinnande över huvud taget. Det ständigt latent hotet uttrycktes innebära en mycket stor påfrestning.¹⁰¹

Regeringens senare framlagda förslag överensstämde på många sätt med kommissionens.¹⁰² Kommissionen föreslog emellertid att det nya brottet även skulle omfatta sådana gärningar som inte är straffbara idag, men som effektivt bidrar till att skapa situationen av psykisk terror samt att straffbelägga hela

⁹⁶ Diesen, Diesen (2013) s.313.

⁹⁷ Ibid s.315.

⁹⁸ SOU 1995:60 s.3.

⁹⁹ Ibid s.29 ff.

¹⁰⁰ Ibid s.305 f.

¹⁰¹ Ibid s.300 f.

¹⁰² Prop. 1997/98:55 s.74.

processen som ett enda fortlöpande brott.¹⁰³ Lösningen som genomfördes skilde sig på så sätt att det som kom att omfattas av bestämmelsen var en serie i och för sig straffbelagda gärningar som utgjort led i en systematisk kränkning. På så sätt markerades det allvarliga i brottsligheten och en helhetsbedömning av den utsatta kvinnans situation möjliggjordes samtidigt som legalitetsprincipen, alltså avgränsningen av vad som är straffbart och inte, upprätthölls.¹⁰⁴ Avsikten, att brottsliga gärningar som utgjort led i en systematisk kränkning av en närstående i straffrättsligt hänseende skulle ses allvarligare på än om gärningarna bedömts var för sig, var densamma.¹⁰⁵

2.4 Brottet grov kvinnofridskränkning

Fridskränkningens brotten placerades i 4 kap. 4 a § brottsbalken och lyder enligt följande:

4 a § Den som begår brottsliga gärningar enligt 3 eller 4 kap., 5 kap. 1 eller 2 §, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för grov fridskränkning till fängelse i lägst ett och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska han i stället dömas för grov kvinnofridskränkning till samma straff. Lag (2021:1108).

För grov kvinnofridskränkning gäller alltså samma rekvisit som för grov fridskränkning, med den enda skillnaden att gärningarna ska ha begåtts av en

¹⁰³ SOU 1995:60 s.410 ff.

¹⁰⁴ Prop. 1997/98:55 s.76 ff.

¹⁰⁵ Jfr SOU 1995:60; jfr Prop. 1997/98:55.

man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden.

2.4.1 Ändringarna

Paragrafen har emellertid inte alltid sett likadan ut, sedan brottet tillkom har ett antal ändringar gjorts. Redan året efter införandet, efter att Högsta domstolen (HD) tolkat bestämmelsen, ändrades rekvisitet "om gärningarna varit ett led i en upprepad kränkning" till "om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning".¹⁰⁶ Anledningen var att HD tolkade rekvisitet som att det utöver de åtalade gärningarna krävdes ytterligare handlingar som innefattade kränkning, vilket enligt domstolen i praktiken främst skulle innefatta förut begångna brott.¹⁰⁷ Denna tolkning ansågs inte rättspolitiskt tillfredsställande utifrån avsikten med bestämmelsen.¹⁰⁸

Nästa ändring av bestämmelsen gjordes 2013 när skadegörelsebrott och brott mot lagen om kontaktförbud lades till bland de brott som kan ingå i fridskränkingsbrotten samt då straffminimum höjdes från sex månader till nio månader. Ändringarna motiverades som ett led i arbetet att förebygga och bekämpa brott i nära relationer genom att säkerställa ett starkt straffrättsligt skydd.¹⁰⁹

Regeringen angav som skäl för sitt förslag att en kränkning mot en person genom upprepade likartade gärningar normalt är betydligt allvarligare än om det inte finns något samband mellan gärningarna och i än högre grad när det riktas mot närstående personer. Detta menade regeringen måste avspeglas i straffvärdebedömningen. Under de föregående åren hade också en rad reformer gjorts i syfte att skärpa straff för flera andra typer av brott såsom för mord och grov misshandel. Detta menade regeringen gav anledning att överväga om straffmättingspraxisen för fridskränkingsbrotten fullt ut motsvarade brottslighetens allvar.¹¹⁰ Regeringen menade också att det för straffminimum

¹⁰⁶ Prop. 1998/99:145 s.1, 4.

¹⁰⁷ NJA 1999 s.102.

¹⁰⁸ Prop. 1998/99:145 s.9.

¹⁰⁹ Prop. 2012/13:108 s.1, 7.

¹¹⁰ Ibid s.16 f.

inte hade någon betydelse huruvida 2010 års straffmättningsreform med syfte att generellt höja straffnivåerna för allvarliga våldsbrott fått avsedd effekt, då straffminimum ska återspegla brottstypens allvar på en lägsta nivå.¹¹¹

Utredningens ståndpunkt var däremot att straffskalan var väl avvägd. Den menade att fridskränkningens brott kan se mycket olika ut och att straffskalan därför måste ge ett mycket stort utrymme för beaktande av variationer. På en lägsta nivå menade utredningen att brottet kan utgöras av några fall av olaga hot, ringa misshandel och ofredande under en kort tidsperiod. Vidare menade utredningen att en höjning av straffminimum skulle innebära en alltför stor skillnad jämfört med om man dömt för var och en av gärningarna.¹¹²

Regeringen instämde förvisso i att den tillämpliga straffskalan ska medge en adekvat straffvärdebedömning för de allvarliga och mindre allvarliga fallen av fridskränkning och att en alltför stor skillnad i bedömningen av brottslighetens samlade straffvärde när gärningarna bedöms som fridskränkning i förhållande till om de skulle bedömas vart för sig inte är acceptabel. Däremot menade regeringen, till skillnad från utredningen, att det gick att ifrågasätta om straffminimum om sex månader verkligen återspeglade straffvärdet på en lägsta nivå för "en serie brottsliga gärningar som är så kvalificerade att de kan anses vara ägnade att allvarligt skada offrets självkänsla".¹¹³ Regeringen uttryckte att även i de fall där fridskränkningens brott utgörs av förhållandevis lindriga gärningar är det tveksamt om det skulle vara påtagligt mindre allvarligt än ett enskilt fall av grov misshandel, eftersom det handlar om gärningar som ingår i ett mönster som leder till att den kränkta personen bryts ner.¹¹⁴ Regeringen menade att höjningen dels fortfarande skulle ge utrymme för en adekvat bedömning av straffvärdet för de minst allvarliga fallen, dels bättre skulle återspegla straffvärdet på en lägsta nivå samt leda till en generell höjning av straffnivån för brottstypen.¹¹⁵

¹¹¹ Prop. 2012/13:108 s.17.

¹¹² SOU 2011:85 s.130 ff.

¹¹³ Prop. 2012/13:108 s.18.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid s.19.

Bestämmelsen ändrades igen år 2022 när ytterligare brott, förtal och grovt förtal, började omfattas av fridskränkingsbrotten och då minimistraffet höjdes till ett års fängelse.¹¹⁶ Inte heller denna gång stämde utredningens bedömning överens med regeringens förslag.¹¹⁷ Utredningen ansåg att straffminimum var väl avvägt och gjorde jämförelser med vad straffvärdet för vissa gärningskombinationer hade varit om de bedömts som fridskränkning eller inte.¹¹⁸ Detta ansåg inte regeringen vara en riktigt rättvisande jämförelse, då det inte går att avgöra vilket minimistraff som är lämpligt för fridskränkning enbart utifrån en jämförelse mellan olika minimistraffnivåer för de brott som kan ingå och det samlade straffvärdet för sådana upprepade kränkningar mot en icke närstående. Utmärkande för fridskränkingsbrotten, och anledningen till att straffvärdet skiljer sig, är att de utgör kränkningar mot nära anhöriga, kan pågå under en längre tid utan att upptäckas, ofta begås i hemmet där personen ska kunna känna sig trygg och att den som utsätts sällan anmäler på grund av bindningar till gärningsmannen. Vidare anförde regeringen att utredningens jämförelse underlät att beakta betydelsen av den upprepade kränkningen och den allvarliga skada för självkänslan som denna innebär.¹¹⁹

Brottsförebyggande rådet fick inom ramen för ett regeringsuppdrag i uppgift att undersöka hur strafftiderna för fridskränkingsbrotten påverkats av straffskärpningen 2013. För grov kvinnofridskränkning var den genomsnittligt utdömda strafftiden 10,2 månader före införandet och 12,1 månader efter skärpningen.¹²⁰ Denna ökning påbörjades dock redan innan straffskärpningen.¹²¹ Regeringen menade med anledning av dessa siffror att en ändring av minimistraffet till ett års fängelse skulle leda till ytterligare en generell höjning av straffnivån, vilket den menade borde eftersträvas.¹²²

¹¹⁶ Prop. 2020/21:217 s.1.

¹¹⁷ Ibid s.12.

¹¹⁸ SOU 2020:57 s.226 ff.

¹¹⁹ Prop. 2020/21:217 s.15.

¹²⁰ Brå (2018) s.21.

¹²¹ Ibid s.23.

¹²² Prop. 2020/21:217 s.15 f.

2.4.2 Brottsrekvisiten och konkurrensreglerna

2.4.2.1 *Brottsliga gärningar*

Tillämpning av straffbestämmelsen förutsätter att flera brottsliga gärningar har begåtts, det framgår av ordalydelsen "brottsliga gärningar". Enligt förarbetena krävs normalt minst tre gärningar av viss tyngd och allvarlighetsgrad.¹²³ En utgångspunkt för att rubriceringen grov kvinnofridskränkning ska komma i fråga är förekomsten av fysiskt våld. Andra brottstyper utgör i regel inte själva tillräckligt underlag för att på egen hand nå upp till rubriceringen men kan komplettera ärendet.¹²⁴ Enbart i begränsad utsträckning har brottslighet bestående av endast gärningar med böter i straffskalan bedömts som fridskränkning.¹²⁵ Normalt sett torde det alltså röra sig om relativt allvarliga gärningar, men även gärningar som sedda var för sig kan ses som relativt lindriga kan tillsammans utgöra grov kvinnofridskränkning om de tillsammans varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla.¹²⁶

Straffbestämmelsen räknar upp vilka brott som kan ingå i en grov kvinnofridskränkning och enligt ordalydelsen kan samtliga brott i de angivna kapitlen inräknas. Normala konkurrensregler ska emellertid tillämpas. För brott med strängare straffskala, som till exempel grov misshandel och våldtäkt, ska alltså dömas särskilt. Har den tilltalade till exempel bedömts ha begått en våldtäkt och tre fall av misshandel mot målsäganden samt att övriga rekvisit för grov kvinnofridskränkning är uppfyllda ska han dömas för våldtäkt och grov kvinnofridskränkning.¹²⁷

2.4.2.2 *Är eller har varit gift med eller bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden*

I förarbetena står det att bestämmelsen specialreglerar sådana fall där den som utför gärningarna är en man och den kränkta personen är en kvinna.¹²⁸

¹²³ Prop. 2012/13:108 s.18; Prop. 2020/21:217 s.13.

¹²⁴ Prop. 2020/21:217 s.13.

¹²⁵ Prop. 2012/13:108 s.9.

¹²⁶ Prop. 1997/98:55 s.131; Prop. 2012/13:108 s.10.

¹²⁷ Jfr Prop. 1997/98:55 s.80.

¹²⁸ Ibid s.134.

Avgörande för att brottet ska rubriceras som grov kvinnofridskränkning istället för grov fridskränkning är dock att brottet begåtts av en man mot en kvinna han är eller har varit gift med eller bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden. Av en dom från HD framgår att parrelationer mellan man och kvinna utan sådan samlevnad kan rubriceras som grov fridskränkning.¹²⁹

2.4.2.3 *Om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet*

De två sista rekvisiten (2.4.2.3 och 2.4.2.4) är de som ger brottet sin fridstörande karaktär. Det är dessa som gör det möjligt att beakta sådana omständigheter som tar hänsyn till den utsattas situation och på så sätt fångar in verkligheten. Samtidigt är det också dessa rekvisit (vid sidan av närståendekravet) som begränsar vilka gärningar som ska bedömas som fridskränkingsbrott.¹³⁰

Rekvisitet upprepad kränkning avser gärningar som skett vid upprepade tillfällen och som tar sikte på den personliga integriteten.¹³¹ Det måste röra sig om flera gärningar och dessa måste ha ett tidsmässigt samband.¹³² Rekvisitet ska inte reduceras till enbart aspekter kring gärningarnas antal och frekvens utan det ska göras en allsidig bedömning av gärningarnas karaktär i den situation där de förekommer – hela situationen ska beaktas.¹³³ Ju allvarligare de enskilda gärningarna är desto färre gärningar krävs för att uppfylla rekvisitet upprepad.¹³⁴ Vid bedömningen av om gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning kan hänsyn också tas till sådana handlingar mot den närstående personen som gärningsmannen tidigare dömts för.¹³⁵ Upprepad kränkning är ett objektiva brottsrekvisit och ska vara täckt av gärningsmannens uppsåt. Det är dock tillräckligt att gärningsmannens har uppsåt beträffande de faktiska omständigheterna och det är alltså domstolen som bedömer huruvida dessa

¹²⁹ NJA 2004 s.97.

¹³⁰ M. Andersson (2016b) s.248.

¹³¹ Prop. 1997/98:55 s.133; Prop. 2012/13:108 s.9.

¹³² NJA 2003 s.144.

¹³³ Prop. 2012/13:108 s.10.

¹³⁴ Prop. 1997/98:55 s.133.

¹³⁵ Ibid s.81 f.; Prop 1998/99:145 s.13.

inneburit kränkning eller inte, oavsett gärningsmannens eget syfte med handlingarna.¹³⁶

2.4.2.4 *Och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla*

Beträffande att gärningarna ska ha varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla uttrycks det i förarbetena att det i det enskilda fallet inte behöver bevisas att personens självkänsla har skadats allvarligt, men att rekvisitet innebär att det krävs en viss kvalificering av gärningarna. Med det menas inte att de enskilda gärningarna ska ha varit av visst allvar men de ska sammantaget ha uppnått en sådan nivå att självkänslan typiskt sett skadas.¹³⁷ Enligt förarbetena kan mer lindriga gärningar genom att ingå i ett mönster göra att den kränkta personen bryts ner. Även här är det tillräckligt att gärningsmannen har uppsåt beträffande de faktiska omständigheterna och det krävs således inte att gärningsmannens syfte har varit att skada offrets självkänsla.¹³⁸ Av ett mål från HD framgår också att hela målsägandens situation bör beaktas. Omständigheter som språkförbistringar och avsaknad av socialt nätverk fick i det fallet betydelse då det innebar att offret var utelämnad åt gärningsmannen.¹³⁹

2.4.3 Kritik mot straffbestämmelsen

Andersson har riktat kritik mot straffbestämmelsen utifrån att den försöker fånga in något som inte fullt ut låter sig fångas i enskilda gärningar. Hon menar att kraven på upprepad kränkning och att gärningarna ska ha varit ägnade att allvarligt skada offrets självkänsla sätter in de enskilda gärningarna i en kontext som domstolen måste hantera. Hon benämner det som "att fånga det svårfångade" i vitt skilda omständigheter som bidrar till den särskilda utsattheten och att det i det uppstår en risk att tillämpningen tappar sin koppling till det bakomliggande syftet och att bedömningen blir slentrianmässig. Hon menar att eftersom det är lättare att utgå från de konkreta brottsliga gärningarna kan det finnas ett motstånd i att hantera det bredare perspektivet. Andersson

¹³⁶ Prop. 1997/98:55 s.133 f.

¹³⁷ Ibid s.81; Prop. 2012/13:108 s.9.

¹³⁸ Prop. 1997/98:55 s.133.

¹³⁹ NJA 2003 s.144.

gör en jämförelse med narkotikabrotten där underrättspraxis länge tog sikte på mätbara omständigheter såsom mängd och art, trots att även andra faktorer kan påverka brottets svårhet. Hon menar att det uppstår en komplexitet när straffrätten ska förhålla sig till våld i nära relationer där det särskilt straffvärda kan sägas ligga utanför de enskilda handlingarna, eftersom straffrätten traditionellt är inriktad på enskilda, i tid och rum avgränsade handlingar. Å ena sidan lyfter Andersson fram att lagstiftarens intention, att fånga upp allvaret i det upprepade och systematiska genom ett bredare perspektiv, på ett bättre sätt kan spegla verkligheten, men att det å andra sidan inte får gå utöver vad som kan anses acceptabelt sett till krav på förutsebarhet och rättssäkerhet.¹⁴⁰

¹⁴⁰ M. Andersson (2016b) s.252.

3 Straffvärde

3.1 Generellt om straffvärde

Sedan en större lagreform år 1989 bygger det svenska påföljdssystemet på en proportionalitetstanke som innebär att straff ska baseras på vad gärningsmannen förtjänar. Det som ska utvärderas är brottets svårhet och gärningsmannens grad av klandervärdhet.¹⁴¹ Svårheten bedöms i förhållande till andra brott utifrån principerna om proportionalitet och ekvivalens. Det innebär att allvarligare brott ska straffas strängare än mindre allvarliga och att lika allvarliga brott ska ge lika stränga straff.¹⁴² Hur mycket klander brottet "förtjänar" i förhållande till annan brottslighet mäts i straffvärde som uttrycks i termer av antal dagsböter eller tid i fängelse.¹⁴³

En definition av straffvärde ges i 29 kap 1 § andra stycket brottsbalken som lyder enligt följande:

Vid bedömningen av straffvärdet ska beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft. Det ska särskilt beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person.

Straffvärde mäts alltså i förhållande till andra brott. Härvid ska skiljas mellan abstrakt och konkret straffvärde. Det abstrakta straffvärdet återspeglar lagstiftarens syn på hur allvarlig en viss brottstyp är i förhållande till andra brottstyper och är alltså det straffvärde som framgår av att jämföra brottstypens straffskala med andra brottstypers straffskalor. Konkret straffvärde bestäms istället av rättstillämparen och är ett mått på gärningens förkastlighet i förhållande till andra begångna gärningar med samma brottsrubricering.¹⁴⁴ I de

¹⁴¹ Prop. 1987/88:120 s.33 ff.; Asp, Ulväng (2019) s.66 f.

¹⁴² Prop. 1987/88:120 s.77 f.

¹⁴³ Ibid s.33; Asp, Ulväng (2019) s.67.

¹⁴⁴ Jareborg, Zila (2017) s.105 f.

följande delarna av kapitlet kommer begreppet straffvärde åsyfta det konkreta straffvärdet.

3.2 Straffvärde i förhållande till påföljdsbestämning

Vid påföljdsbestämning måste skiljas mellan två typer av frågor; dels sådana kopplade till straffmätning i 29 kap. brottsbalken, dels sådana som rör valet av påföljd i 30 kap. brottsbalken. Det är den del av straffmätningen som innebär fastställandet av brottslighetens aktuella straffvärde som är aktuell för förevarande framställning, men av pedagogiska skäl ska denna nu sättas i sitt sammanhang.

Av 29 kap. 1 § brottsbalken framgår att straff ska bestämmas inom ramen för den aktuella straffskalan. Denna utgör en ram för bedömningen av brottslighetens relativa svårhet genom att ange en startpunkt och ett tak för vilket straff som teoretiskt sett kan dömas ut.¹⁴⁵ Straffskalorna är givna i lagtexten men kan komma att modifieras vid några i 29 kap. brottsbalken angivna situationer.

När rätten sedan, inom ramen för straffskalan, ska fastställa brottslighetens straffvärde försöker den som nämnt bestämma hur det brott gärningsmannen ska dömas för förhåller sig till andra liknande brott. Vid denna bedömning ska enligt 29 kap. 2–3 §§ brottsbalken hänsyn tas till såväl förmildrande som försvårande omständigheter som har att göra med hur allvarlig brottsligheten anses vara.

I det sista steget av straffmätningen har domstolen att fastställa straffmätningssvärdet. Då ska domstolen, utöver straffvärdet, beakta sådana omständigheter som framgår av 29 kap. 4–5 a §§ brottsbalken. I skärpande riktning kan det handla om att den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till brott, medan de förmildrande omständigheterna hänför sig till gärningsmannens person eller vad som skett i tiden efter brottet. Utöver det ska domstolen också enligt 29 kap. 7 § brottsbalken beakta den tilltalades ungdom i lindrande riktning.

¹⁴⁵ Asp, Ulväng (2019) s.75.

Straffmätningen resulterar i ett värde mätt i ett visst antal böter eller viss tid i fängelse.¹⁴⁶ Det ska däremot inte förstås som att påföljden blir endera. Det framgår nämligen av 1 kap. 4 § brottsbalken att övriga påföljder får tillämpas, enligt vad därom är föreskrivet, trots att de inte är nämnda i bestämmelserna om de särskilda brotten. Påföljds läran bygger inte enbart på en proportionalitetstanke utan bejakar även humanitet och eventuella särskilda behov som gärningsmannen har.¹⁴⁷ När valet står mellan att döma ut ett fängelsestraff eller en icke frihetsberövande påföljd föreligger därför en presumtion mot fängelse.¹⁴⁸ Det framgår av 30 kap. 4 § brottsbalken där det står att rätten särskilt ska fästa avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse. Det kan uttryckas som att påföljden ska bli villkorlig dom eller skyddstillsyn om inte tillräckliga skäl *för* fängelse föreligger.¹⁴⁹ Skälen anges i 30 kap. 4 § andra stycket brottsbalken och är att brottsligheten har ett högt straffvärde, att det är fråga om återfall i brott eller att det rör sig om brottslighet med ett högt artvärde. Föreligger sådana skäl har domstolen att beakta omständigheterna i 30 kap. 7 § brottsbalken som skäl för att istället döma till villkorlig dom och omständigheterna i 30 kap. 8 § brottsbalken som skäl för att istället döma till skyddstillsyn.

3.3 Närmare om hur straffvärde bestäms

Av 29 kap. 1 § första stycket brottsbalken framgår att domstolarna ska beakta intresset av en enhetlig rättstillämpning vid sin straffvärdebedömning. Det innebär att domstolarna ska “utgå från den allmänna värdering som lagstiftningen ger uttryck för samt i övrigt anpassa sig till de principer som har utvecklats genom rättspraxis”.¹⁵⁰ Domstolarna ska alltså vara lojala mot lagstiftarens intentioner samt inte avvika från praxis utan mycket goda skäl.¹⁵¹

Beträffande första meningen i paragrafens andra stycke är denna uttömmande. Inom ramarna för de grundläggande omständigheter som räknas upp

¹⁴⁶ Asp, Ulväng (2019) s.80.

¹⁴⁷ Prop. 1987/88:120 s.31; Ibid s.67 f.

¹⁴⁸ Asp, Ulväng (2019) s.81.

¹⁴⁹ Ibid s.80.

¹⁵⁰ Prop. 1987/88:120 s.78.

¹⁵¹ Jareborg, Zila (2017) s.126.

ska omständigheterna i andra meningen beaktas samt sådana försvårande och förmildrande omständigheter som anges i 2–3 §§. Den andra meningen lades till för att åstadkomma en höjd straffnivå för brott som inneburit just ett allvarligt angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person.¹⁵² I förarbetena nämndes grov kvinnofridskränkning som ett exempel på ett sådant brott. Det uttrycktes även att den nedre delen av straffskalorna kan användas på ett mer differentierat sätt och att den övre delen av straffskalorna bör användas i större utsträckning.¹⁵³

Bedömningen av ett brotts straffvärde handlar i stort om att göra jämförelser med olika slags standardfall. En grundregel är att domstolen alltid ska utgå från den nedre delen av straffskalan för att därefter leta skillnader som motiverar att brottsligheten åsätts ett högre straffvärde. Inte ens när det är fråga om normalfall utgår man alltså från mitten av straffskalan.¹⁵⁴

Konsekvensen av detta är att den övre delen av straffskalorna sällan tillämpas, eftersom det skulle kräva klart försvårande omständigheter. Följden blir således att det inte görs någon större skillnad mellan brott av olika allvar. Grundregeln har av denna anledning blivit föremål för översyn i och med ett kommittédirektiv som det togs beslut om vid ett regeringssammanträde under sommaren 2023. I direktivet anges att det är nödvändigt med en påtaglig förändring så att det kan ske en mer nyanserad straffmätning där försvårande omständigheter alltid tillmäts betydelse och hela straffskalan används. Det skulle innebära att normalfallet av ett brott inte nödvändigtvis skulle ha ett straffvärde inom den nedre delen av straffskalan, detta eftersom normalfallet för ett större antal brott torde innefatta flera försvårande moment och därmed ha ett högre straffvärde i förhållande till straffskalan.¹⁵⁵

När jämförelser mellan konkreta fall görs ska straffvärdet endast påverkas om det som skiljer brotten åt är någon kvalitativ skillnad. Det är till exempel en stor skillnad att i en misshandelssituation slå någon så att ett blåmärke uppstår

¹⁵² Prop. 2009/10:147 s.40.

¹⁵³ Ibid s.42.

¹⁵⁴ Asp, Ulväng (2019) s.76.

¹⁵⁵ Dir. 2023:115 s.1, 14 f.

jämfört med om livshotande skador uppstår.¹⁵⁶ Skillnad i kvantitet kan först få relevans om de återspeglar någon skillnad i kvalitet.¹⁵⁷

3.3.1 Brottss interna omständigheter

Jämförelsen ska i första hand baseras på s.k. brottss interna omständigheter, alltså sådana omständigheter som har betydelse vid bedömningen av vad som för den specifika brottstypen utgör den skada, fara och kränkning som uttrycks i 29 kap. 1 § andra stycket brottssbalken.¹⁵⁸ Rekvisiten i bestämmelsen utgör här en utgångspunkt men bedömningen baseras också på graden av kränkning av det genom straffbestämmelsen skyddade intresset och lagstiftarens skäl för straffbeläggningen.¹⁵⁹ Vid misshandelsbrott kommer till exempel vilken "kroppsskada, sjukdom eller smärta" som offret orsakats vara utgångspunkten för värderingen.¹⁶⁰ Brottss interna omständigheter kan vara såväl förmildrande som försvårande.¹⁶¹

3.3.2 Brottsexterna omständigheter

Även s.k. brottsexterna omständigheter kan komma att påverka straffvärdebedömningen i skärpande eller lindrande riktning. Det är omständigheter som inte knyter an till den enskilda brottstypen utan som alltid kan beaktas oavsett brottstyp.¹⁶² Dessa kommer in på ett ganska sent stadium vid bedömningen av straffvärdet, eftersom formuleringarna i lagen anger att de ska beaktas "vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp" respektive "vid sidan av vad som är föreskrivet för vissa fall".¹⁶³

I 29 kap. 2 § brottssbalken uppställs en katalog över försvårande omständigheter. Vid straffvärdebedömning ska det, enligt denna, till exempel särskilt beaktas om den tilltalade har visat stor hänsynslöshet eller om den tilltalade utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller svårigheter att värja sig. I 29

¹⁵⁶ Asp, Ulväng (2019) s.76.

¹⁵⁷ Jareborg, Zila (2017) s.111.

¹⁵⁸ Asp, Ulväng (2019) s.67, 76.

¹⁵⁹ NJA 2014 s.559 pkt 8; NJA 2015 s.826 pkt 12.

¹⁶⁰ Asp, Ulväng (2019) s.76.

¹⁶¹ Jareborg, Zila (2017) s.112.

¹⁶² NJA 2015 s.826 pkt 11.

¹⁶³ Jareborg, Zila (2017) s.112.

kap. 2 a § brottsbalken räknas upp synnerligen försvårande omständigheter som infördes för att skärpa straffen för brott i kriminella nätverk.¹⁶⁴ De förmildrande omständigheterna finns i 29 kap. 3 § brottsbalken och rör exempelvis att brottet föranletts av någon annans uppenbart kränkande beteende.

3.3.3 Asperationsprincipen

Om någon döms för flera brott ska rätten, enligt huvudregeln, döma ut en gemensam påföljd för brotten. Detta framgår av 30 kap. 3 § första stycket brottsbalken. Vid flerfaldig brottslighet bestäms straffvärdet enligt den s.k. asperationsprincipen, vilken innebär att rätten vid straffvärdebedömningen ska ta utgångspunkt i det allvarligaste brottet och därefter lägga till en efter hand minskande del av straffvärdet för vart och ett av de övriga brotten efter deras allvar.¹⁶⁵

Kritik har riktats mot systemet i form av att det riskerar att leda till att upprepade kränkningar av samma person undervärderas. Problematiken har hantearats genom att det införts särskilda brottstyper som gör att flera brottsliga gärningar sammanförts under en gemensam brottsbestämmelse med strängare straffskala, under förutsättning att ett kvalificerande rekvisit som tar sikte på en viss verkan av gärningarna är uppfyllt. Det får som följd att den undervärdering som asperationsprincipen kan leda till undviks. Ett exempel på brott med sådan konstruktion är fridskränkningens brott.¹⁶⁶

3.4 Straffvärde vid fridskränkning

3.4.1 Ledning i förarbetena

I propositionen till fridskränkningens införande anförs att domstolen vid en bedömning av brottets straffvärde ska göra en helhetsbedömning av den kränkta personens situation.¹⁶⁷ Det uttrycks också att särskild hänsyn ska tas till det upprepade eller systematiska i beteendet.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Prop. 2022/23:53 s.1.

¹⁶⁵ NJA 2018 s.378 pkt 32; NJA 2019 s.238 pkt 11.

¹⁶⁶ SOU 2023:1 s.243 f.

¹⁶⁷ Prop. 1997/98:55 s.81, 134.

¹⁶⁸ Ibid s.1.

I propositionen till 2013 års ändring av fridskränkingsbrotten beskrivs att straffvärdet för brotten ska påverkas av de enskilda gärningarnas allvar och intensitet och den samlade brottslighetens omfattning. Höjningen syftade till en höjd straffnivå, men skulle uttryckligen inte påverka i vilka fall straffbestämmelserna var tillämpliga. Minimistraflet, som då blev 9 månader, skulle alltså ange den samlade brottslighetens straffvärde på en lägsta nivå när gärningarna utgjorde fridskränkning. I propositionen uttrycks också att straffminimum och den nedersta delen av straffskalan enbart ska användas när brottet utgörs av ett mindre antal förhållandevis lindriga brott. Straffvärdet ska bli högre ju allvarligare och ju fler gärningar som ingår i den samlade brottsligheten.¹⁶⁹ I propositionen uttrycks också att de allvarliga verkningarna av denna typ av brottslighet ofta gör sig gällande också mellan de enskilda gärningarna eller efter att en gärning avslutats och att detta måste beaktas vid straffvärdebedömningen.¹⁷⁰

Propositionen till ändringen för år 2022 ger liknande ledning. Även där går det att utläsa att minimistraflet, som i och med ändringen blev ett års fängelse, anger brottets lägsta nivå när gärningarna utgör ett fridskränkingsbrott. Inte heller denna gång var tanken att påverka tillämpningen av straffbestämmelsen i övrigt, utan höjningen syftar enbart till en höjd straffnivå för brottstypen. Precis som i författningskommentaren i propositionen för 2013 års ändring beskrivs att straffvärdet bör landa på straffminimum och den nedersta delen av straffskalan enbart när det rör sig om ett mindre antal förhållandevis lindriga gärningar samt att straffvärdet ska öka ju allvarligare eller ju fler gärningar som ingår i brottet.¹⁷¹

Domstolen ska alltså *inte* först bestämma ett straffvärde för varje enskild gärning, lägga samman en reducerad del av dessa och sist justera upp slutsumman. Istället ska rätten genom en friare prövning identifiera var på straffskalan den aktuella gärningskombinationen bör placeras, bland annat sett till hur denna förhåller sig till de minst respektive mest straffvärda fallen.¹⁷² Det går

¹⁶⁹ Prop. 2012/13:108 s.22.

¹⁷⁰ Ibid s.11.

¹⁷¹ Prop. 2020/21:217 s.38.

¹⁷² SOU 2023:1 s.246 f.

att ifrågasätta om denna tanke har fått genomslag i praxis. I en intervju med Sydsvenskan uttrycker en domare att han har svårt att i praktiken tänka sig något fall där man närmar sig straffmaximum. Han hävdar att asperationsprincipen gäller även för brott begångna som ett led i grov kvinnofridskränkning – alltså att domstolen utgår från det brott med högst straffvärde och lägger till övriga gärningars straffvärden reducerade i en fallande skala.¹⁷³

3.4.2 Ledning i rättspraxis

I mars 2024 meddelade HD dom i ett mål om grov kvinnofridskränkning där domstolen för första gången tog ställning till att brottet är ett sådant brott som hotar ett grundläggande samhällsintresse och därför strider mot allmän ordning, vilket innebär att en EES-medborgare som begår detta brott i Sverige kan utvisas. Prejudikatfrågorna rörde dels just förutsättningarna för utvisning av EES-medborgare, dels vilken lydelse av brottsbalken respektive utlänningslagens regler om utvisning på grund av brott som ska tillämpas när vissa av de gärningar som innefattas i ett grovt kvinnofridsbrott begåtts efter det att lagändringar i lagstiftningen trätt i kraft.¹⁷⁴

I domen går att finna viss vägledning kring straffvärdebedömningen för grov kvinnofridskränkning. Domstolen har först att ta ställning till om samtliga gärningar som ingår i åtalet uppfyller förutsättningarna för att bedömas som grov kvinnofridskränkning. Har några av gärningarna begåtts efter straffskärpningen ska domstolen därefter pröva om dessa, sedda för sig, uppfyller förutsättningarna för att bedömas som grov kvinnofridskränkning. Om så inte är fallet ska den tidigare straffskalan tillämpas. Om så däremot är fallet ska domstolen tillämpa den skärpta straffskalan. Däremot ska det vid straffvärdebedömning, i mildrande riktning, tas hänsyn till att det gällde en lindrigare straffskala när en del av gärningarna begicks – för att det inte ska uppstå någon konflikt med retroaktivitetsförbudet.¹⁷⁵

Brottet i domen innefattade tolv gärningar. Tre av gärningarna begicks innan straffskärpningen trädde i kraft och nio gärningar därefter. De nio gärningarna

¹⁷³ Sydsvenskan (2024).

¹⁷⁴ HD mål B 6145–23 pkt 4–5.

¹⁷⁵ Ibid pkt 22–23.

uppfyllde förutsättningarna för att bedömas som grov kvinnofridskränkning, varför den skärpta straffskalan skulle tillämpas. Den tilltalade skulle även dömas för barnfridsbrott.¹⁷⁶ Följande skrev HD om straffvärdet:

47. Högsta domstolen bedömer att straffvärdet för brotten, med beaktande av att vissa av de gärningar som ingår i brottet grov kvinnofridskränkning begåtts när minimistraflet för brottet var lägre, överstiger fängelse i ett år och sex månader. Vid denna bedömning har avseende särskilt fästs vid att gärningarna ingående i den grova kvinnofridskränkningen innefattat strupgrepp på målsäganden, tryck på hennes hals så att hon inte kunde andas, flera fall av misshandel och flera dödshot.¹⁷⁷

Det framgår alltså att straffvärdet för aktuella brott enligt HD överstiger 1,5 år, trots att en del av gärningarna begicks före straffskärpningen. Av uttalandena framgår också att HD anser att våld mot hals och luftvägar är en försvårande omständighet vid bedömning av straffvärde, likaså om brottet består av flera fall av misshandel och flera dödshot. Antalet gärningar samt typen av våld har alltså betydelse för straffvärdebedömningen.

Beträffande straffmättningsvärdet skrev HD följande:

59. Högsta domstolen bedömer att det samlade straffmättningsvärdet uppgår till fängelse i ett år och sex månader. Vid den bedömningen har — eftersom en del av de gärningar som ingår i den grova kvinnofridskränkningen begicks före den 1 augusti 2022 — det men som Y [min anonymisering] orsakas genom utvisningen beaktats (se p. 32). Mot denna bakgrund instämmer Högsta domstolen i hovrättens bedömning att påföljden ska bestämmas till fängelse i ett år och sex månader.¹⁷⁸

Från detta citat går att utläsa att HD, vid straffmätningen, tagit i beaktande att den tilltalade orsakas men av utvisningen. Det är svårt att dra några slutsatser

¹⁷⁶ HD mål B 6145–23 pkt 45–46.

¹⁷⁷ Ibid pkt 47.

¹⁷⁸ Ibid pkt 59.

om vad det egentliga straffvärdet för brotten är, eftersom det är svårt att bedöma hur förmildrande verkan en utvisning har i steget där straffvärde omvandlas till straffmättningsvärde. Vi vet att straffvärdet är högre än 1,5 år men inte hur mycket högre.

Av publicerad praxis finns ytterligare ledning att hämta kring vilka omständigheter som kan beaktas vid straffvärdebedömning. Det är bland annat liknande omständigheter som kan beaktas vid bedömningen av ett misshandelsbrotts straffvärde, alltså hur allvarligt våldet eller de fysiska skadorna har varit.¹⁷⁹ Blåmärken och blodvite har betraktats som mindre allvarliga skador, medan strypvåld och användning av tillhyggen har beaktats i försvårande riktning.¹⁸⁰

HD har i ett mål om grov fridskränkning mot ett barn i försvårande riktning beaktat att målsäganden påverkats psykiskt av misshandeln. Domstolen anförde att brottskonstruktionen innebär att det kan göras en helhetsbedömning av den kränkta personens situation vid bedömningen av straffvärdet. Sålunda beaktades att den kränkning målsäganden utsatts för i samband med gärningarna flera gånger förstärktes av nedsättande tillmälen. Det uttrycktes också att misshandeln skett under kränkande former, såsom genom sparkar.¹⁸¹

I ett mål om grov kvinnofridskränkning uttryckte HD att mannen "genom upprepat våld och hot kränkt hustru och barn i deras hem, där de har särskilt berättigade krav på att få känna sig trygga". Domstolen lyfte också fram att brottet vittnade om stor hänsynslöshet.¹⁸²

Att övergreppen förekommit under lång tid, varit upprepade eller systematiska har även det uppfattats som försvårande.¹⁸³ Att gärningsmannen försatt målsäganden i en situation genom vilken han förstärkt sitt övertag gentemot henne, har också setts som försvårande.¹⁸⁴ I ett fall har HD i förmildrande

¹⁷⁹ Burman (2007) s.194.

¹⁸⁰ NJA 2004 s.437; NJA 2005 s.712.

¹⁸¹ NJA 2004 s.437.

¹⁸² NJA 2005 s.712.

¹⁸³ Ibid; RH 2002:35 II.

¹⁸⁴ NJA 2003 s.144 (HD fann inga skäl att frångå den bedömning domstolarna gjort gällande påföljd och det får därför antas att den godtar tingsrättens motivering av straffvärdet).

riktning beaktat att kvinnans beteende under alkoholpåverkan har bidragit till den utveckling bråken mellan makarna fått.¹⁸⁵ Att närmare gå in på vilka straffvärden domstolarna tillmätte respektive fall fyller ingen närmare funktion som vägledning då äldre praxis i stora delar torde vara överspelad sett till 2022 års straffskärpning.¹⁸⁶

Av rättsfallen framgår inte om omständigheterna är att betrakta som brottsinterna eller brottsexterna. Burmans uppfattning är dock att psykiska konsekvenser eller aspekter utgör brottsinterna straffvärdefaktorer, då det upprepade våldets psykiska konsekvenser kan relateras till fridskränkingsrekvisiten *upprepad kränkning* och att *kvinnans självkänsla skadas*. Även antalet övergrepp och under hur lång tid de förekommit bör enligt Burman betraktas som brottsinterna faktorer då de knyter an till rekvisitet *upprepat*.¹⁸⁷

Beträffande den helhetsbedömning som enligt förarbetena ska göras anför Burman att HD har stängt möjligheten att som brottsexterna straffvärdefaktorer beakta straffbelagda eller icke straffbelagda handlingar som inte kan beaktas vid bedömningen av rekvisiten i paragrafen och inte förekommit i samband med de gärningar som ingår i brottet. Hon menar att det därför är avgörande vilka omständigheter som betraktas som brottsinterna respektive brottsexterna straffvärdefaktorer. Vidare hävdar Burman att sådana omständigheter som beaktas vid bedömningen av brottets rekvisit borde utgöra brottsinterna straffvärdefaktorer, oaktat om omständigheten är straffbelagd eller inte. Som exempel uppger hon kvinnans hela situations relevans för bedömningen av rekvisitet *ägnat*.¹⁸⁸

¹⁸⁵ NJA 2005 s.712 (Ha i åtanke att domen är nästan 20 år gammal).

¹⁸⁶ Månsson, Hansson, Borgeke (2022) s.631.

¹⁸⁷ Burman (2007) s.194.

¹⁸⁸ Ibid s.195.

4 Rättsfallsstudie

4.1 Inledande kommentarer

Avsikten med studien är inte att fastställa gällande rätt utan att undersöka den dagliga dömande verksamheten. Studien går ut på att undersöka hur straffvärdet för grov kvinnofridskränkning motiveras i olika domar för att kunna utvärdera huruvida lagstiftarens intentioner får genomslag i praktiken samt om motiveringarna kan ha en upprättelsefunktion för brottsoffren. För det ändamålet skulle en studie av enbart domar med status som rättskällor inte vara tillfredsställande.

Studien ämnar inte undersöka huruvida domstolarnas bedömning är materiellt rätt eller fel. Syftet är istället att lyfta fram sådana faktorer som verkar ha inverkan på bedömningen och belysa huruvida bedömningarna görs på liknande grunder och med samma slutsatser samt vad det kan få för konsekvenser för brottsoffer. Det finns också skäl att anföra att studien omfattar avgöranden från en begränsad tid och inte gör anspråk på att vara en uttömmande undersökning om straffvärdebedömning i mål om grov kvinnofridskränkning. En vidare beskrivning av hur urvalet har gjorts framgår nedan, men det ska redan här framhävas att det begränsade antalet avgöranden gör att resultatet ska tolkas med viss försiktighet.

Domarna som ligger till grund för undersökningen är offentliga handlingar, men innehållet i dem kan ändå klassificeras som känsliga uppgifter rörande privatpersoners liv. Inga personnamn eller andra personuppgifter från materialet förekommer därför i min framställning. Vid citat kommer kvinnor att anonymiseras genom att deras namn ersätts med bokstaven X och män genom att deras namn ersätts med bokstaven Y.

4.2 Urval

Eftersom minimistrafvet för grov kvinnofridskränkning ändrades från nio månader till ett år den 1 januari 2022 har det ännu inte dömts enligt den nya lydelsen särskilt länge och ett underlag bestående av hovrättsdomar hade varit knapphändig. Man hade kunnat tänka sig en studie där både tingsrätts- och

hovrättsavgöranden granskas men det är intressant att titta på avgöranden från första instans som inte blivit föremål för förändring, då det ger en bättre bild av hur det faktiskt ser ut i praktiken. Tanken är ju att resultatet ska kunna relateras till huruvida straffrätten i praktiken tar hänsyn till brottsoffer, vilkas intresse att överklaga en fällande dom antagligen är begränsat. Det får också anses generellt svårt att få en dom överprövad i endast den del som avser motiveringen, vilket ju resonemang kring straffvärdet är en del av.¹⁸⁹

De tingsrättsdomar som har varit föremål för granskning har inhämtats via databasen Infotorg Juridik. Där gjordes en fritextsökning av orden "grov kvinnofridskränkning" och därefter avgränsades sökträffarna till *avgöranden, tingsrätter, brottmål* och 2023. Motivet till att avgränsa studien till avgöranden från 2023 är att flera avgöranden från år 2022 när lagen ändrades, med hänsyn till retroaktivitetsförbudet, dömdes enligt den tidigare lydelsen. En studie av domar baserade på lagens tidigare lydelse skulle anses förlegad.

Sökningen resulterade i 399 träffar. Träffarna bestod dels av domar där en av åtalpunkterna utgjordes av brottet grov kvinnofridskränkning, dels avgöranden där domstolen någonstans i domskälen resonerat om brottet (bland annat i påföljdsdelen om den tilltalade tidigare dömts för brottet eller i ledning vid bedömningen av andra brott). Den sistnämnda typen av avgöranden har ingen betydelse för den här studien och sorterades därför bort. Därefter sorterades även domar där den tilltalade frikändes för brottet bort, eftersom det i sådana domar självklart inte finns något resonemang om brottets straffvärde. Efter dessa avgränsningar återstod 164 domar.

Härefter behövde ytterligare urval göras. En del domar utgjordes av fall där den grova kvinnofridskränkningen begicks före lagändringen 1 januari 2022 och har därmed dömts enligt den tidigare lydelsen av lagen. Dessa har sällats bort. I andra mål har den grova kvinnofridskränkningen inletts under perioden innan lagändringen och avslutats efter lagändringen. Hur bedömningen då ska göras var, som nämnt ovan, en av prejudikatfrågorna i det mål från HD som avgjordes i mars 2024. I brist på ledning innan det har flera tingsrätter

¹⁸⁹ Jfr NJA 1998 s.693; NJA 1995 s.152.

resonerat olika; en del har dömt enligt den tidigare lydelsen, en del enligt den senare och en del enligt den senare men beaktat att en del gärningar begicks före lagändringen vid bedömningen av straffvärdet. I studien har enbart domar där bedömningen gjorts utifrån den nya straffskalan tagits med. Efter detta urval återstod 109 domar.

Ett sista kriterium för vilka domar som togs med i undersökningen är huruvida domstolen skriver något om straffvärde för just den grova kvinnofridskränkningen. I de domar där grov kvinnofridskränkning är det enda brott den tilltalade döms för är detta sällan ett problem, men i de fall där grov kvinnofridskränkning är ett av flera brott händer det ofta att domstolen endast skriver vad brottslighetens samlade straffvärde är. Det ger ingen ledning till vad straffvärdet är för den grova kvinnofridskränkningen. Därför har endast domar där det är tydligt vad straffvärdet för den grova kvinnofridskränkningen är tagits med.

Den ovan beskrivna urvalsprocessen resulterade i ett studiematerial omfattande totalt 56 domar. En förteckning över domarna finns i bilaga A.

4.3 Närmare metodbeskrivning

Materialet har undersökts dels med ett kvantitativt angreppssätt där faktorer som påverkar straffvärdet har utforskats, dels med ett kvalitativt angreppssätt med fokus på hur språket i straffvärdebedömningen kan tolkas ur ett brottsofferperspektiv.

Kvantitativ innehållsanalys är ett utmärkt verktyg för att analysera förekomsten av olika typer av innehåll i ett material, även om det inte bara innebär att man räknar något, tvärtom behöver innehållet först tolkas för att sedan kunna kategoriseras och först därefter räknas. Det man oftast tittar på i en kvantitativ undersökning är dels frekvensen av kategorin som har definierats, dels utrymmet som ägnas åt kategorin i fråga. Dessa parametrar är precis lika viktiga i en kvalitativ analys, men där använder man även andra icke-kvantitativa grunder för bedömningen, vilket ställer stora krav på att bedömningsgrunderna är tillräckligt definierade för att leva upp till kravet på intersubjektivitet,

det vill säga att ett resonemang ska kunna bedömas lika oavsett vem som undersöker om det stämmer. Skillnaden mellan kvantitativa och kvalitativa innehållsanalyser är således inte väsensskilda.¹⁹⁰

4.3.1 Det kvantitativa angreppssättet

Den kvantitativa delen av studien har tagit sikte på dels hur högt straffvärdet bedömts vara, dels sådana faktorer som påverkat straffvärdet. I ett första steg lästes alla domar igenom översiktligt. Vid läsning av domstolarnas straffvärdemotiveringar, i de fall sådana fanns, skapade jag mig en uppfattning om vilka faktorer som generellt påverkar straffvärdet. Denna uppfattning har utgjort grunden för kategoriseringen av innehållet.

I ett andra steg ställdes följande frågor till materialet:

1. Vad är domstolens bedömning av straffvärdet?
2. Motiverar domstolen straffvärdet?
3. Över hur lång tid sträcker sig den grova kvinnofridskränkningen?
4. Hur många brott konstituerar den grova kvinnofridskränkningen?
5. Vilka brott konstituerar den grova kvinnofridskränkningen?

Härvid antecknades svaren på frågorna för att kunna kategorisera domarna. I den övergripande kategoriseringen delades domarna in efter straffvärde. De domar där straffvärdet bedömts ligga på minimivå fick utgöra en egen kategori medan de andra domarna delades in efter vilket straffvärdesintervall de föll inom. Inom dessa kategorier beräknades dels olika frekvenser, såsom brottsperiodens längd, antalet gärningar samt vilka gärningar som begåtts, dels undersöktes vilket utrymme dessa upptog i motiveringarna när sådana fanns.

I det sista steget jämfördes resultaten för att synliggöra huruvida domstolarna kommer fram till liknande utfall för liknande brottslighet och olika utfall för brottslighet med kvalitativa skillnader samt om straffskalan används i

¹⁹⁰ Esaiasson m.fl. (2012) s.197 f.

enlighet med lagstiftarens intentioner. Det senare kommer dock att diskuteras först i det avslutande kapitlet och alltså inte när resultatet nedan presenteras.

4.3.2 Det kvalitativa angreppssättet

En kvalitativ textanalys går ut på att dels systematisera innehållet, dels på att kritiskt granska det.¹⁹¹ Följande frågor ställdes till materialet:

1. Motiveras straffvärdet i domen? Om så:
2. Kan motiveringen tolkas som upprättande, neutral eller motsatsen till upprättande för brottsoffer?

Avsnittet går alltså igenom huruvida straffvärdet i domarna motiverades och om motiveringarna i de fall där sådana förekom kunde antas ha någon form av upprättelsefunktion för brottsoffret genom sin språkliga utformning. Det behövs alltså en tolkning av texterna. Vid tolkning av text behöver man ta hänsyn till åtminstone fyra olika parametrar, vem som tolkar texten, vem som är avsändaren, vem som är mottagaren och sammanhanget som texten återfinns i.¹⁹² När jag tolkade motiveringarna gjordes detta utifrån att brottsoffret är en av de tilltänkta mottagarna av domen och att denna förmodligen tolkar den på annat sätt än vad till exempel andra mottagare, såsom åklagaren eller målsägandebiträdet som har juridisk kunskap, gör. Hänsyn har dock också tagits till sammanhanget, att det rör sig om en dom och att avsändaren är domstolen samt att denna har en vilja att gradera olika gärningar.

Motiveringarna delades in i tre kategorier; de jag upplevde som upprättande, de jag upplevde som neutrala och de jag upplevde som icke-upprättande. Utgångspunkten för indelningen har varit de under perspektiv nämnda aspekterna som kan bidra till att skapa en känsla av upprättelse och rättvisa för ett brottsoffer.

De motiveringar som kategoriserades som upprättande innehöll, förenklat, antingen formuleringar som upplevdes som ett inkännande erkännande av brottsoffrets lidande och eller skador eller skrivningar som tydligt indikerade

¹⁹¹ Esaiasson m.fl. (2012) s.210 f.

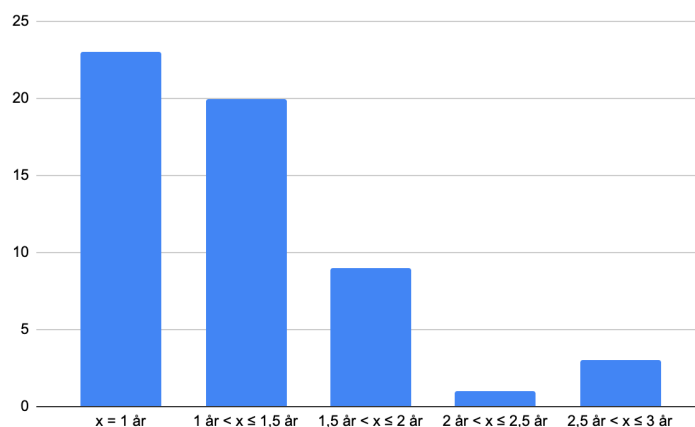
¹⁹² Bergström, Boréus (2012) s.39.

allvaret i brottsligheten och gjorde det genom användning av uttryck som kan anses värdeladdade. Ett exempel skulle kunna vara om misshandeln beskrivs som hänsynslös. Hade den istället beskrivits som kraftig, kunde den kategoriserats som neutral. Motiveringar som däremot upplevdes som på något sätt förminskande av det lidande som brottsoffrets utsatts för kategoriserades som icke-upprättande.

4.4 Resultat

4.4.1 Straffvärde

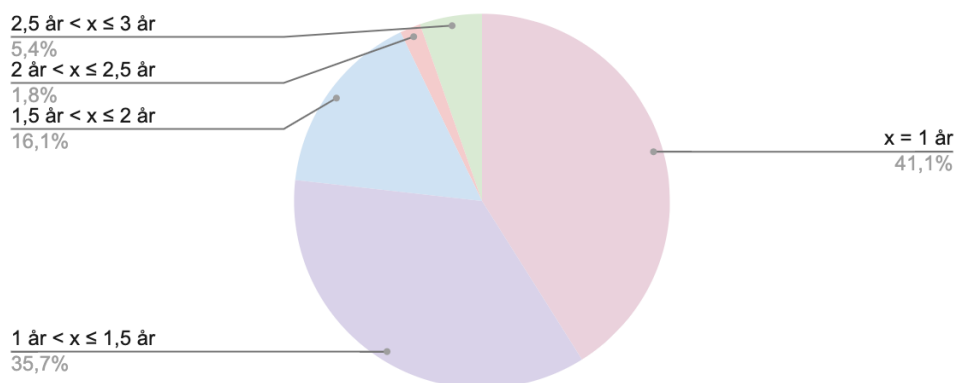
Straffskalan för grov kvinnofridskränkning sträcker sig som nämnt från ett år till sex år. Av de 56 granskade domarna uppgick straffvärdet i inget fall till maximivärde men i 23 fall till minimivärde. Det högsta straffvärdet landade på tre år. Resultatet presenteras nedan i ett stapeldiagram, eftersom sådana lämpar sig för att visa frekvenser av olika kategorier.¹⁹³ Variabeln x betecknar straffvärdet. I diagrammet utgör de domar där straffvärdet bedömts vara på miniminivå en egen stapel medan de andra staplarna innefattar ett straffvärdesintervall om ett halvår. Detta har gjorts för att tydligt visa att det är på miniminivå som bedömningen i majoriteten av fallen landar. Det genomsnittliga straffvärdet har uppmätts till ungefär 1 år och 4 månader.

Figur 1: Stapeldiagram över antalet domar i de olika straffvärdekategorierna

¹⁹³ Statistikmyndigheten.

Resultatet kan också presenteras med ett cirkeldiagram för att visa hur stora andelar av det granskade materialet de olika kategorierna utgör.¹⁹⁴

Figur 2: Cirkeldiagram över förhållandet mellan de olika straffvärdekategorierna

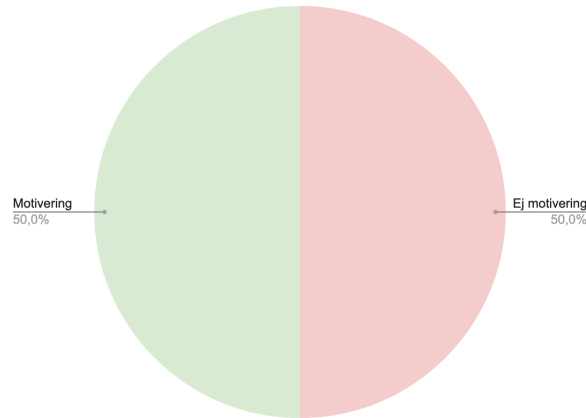
Resultatet visar tydligt att det är den nedre delen av straffskalan som används i högst utsträckning och att hela den tillgängliga straffskalan från ett till sex år inte utnyttjas. I drygt tre fjärdedelar (76,8 %) av fallen har domstolarna bedömt att brottsligheten har ett straffvärde på 1,5 år eller lägre. Bedömningen av straffvärdet framstår inte som speciellt differentierad.

4.4.2 Brist på motivering

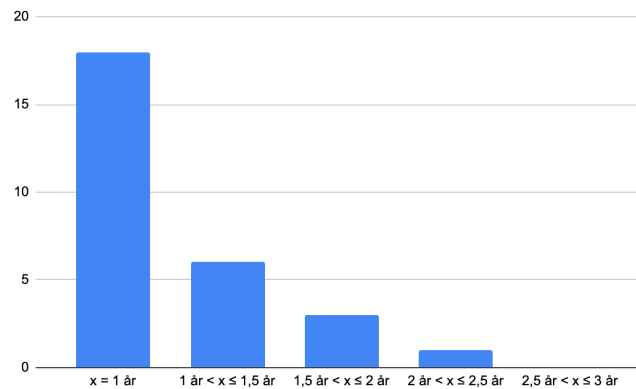
Generellt sett är bedömningarna av straffvärdet i domarna skvalt motiverade. Inte sällan stöter man på formuleringar i stil med att "[t]ingsrätten gör bedömningen att brottsligheten har ett straffvärde om ..." utan någon närmare förklaring till hur man kommit fram till det.¹⁹⁵ Av de 56 granskade domarna förekom den typen av konstateranden utan resonemang i 28 fall.

¹⁹⁴ Statistikmyndigheten.

¹⁹⁵ Bilaga A (dom 1).

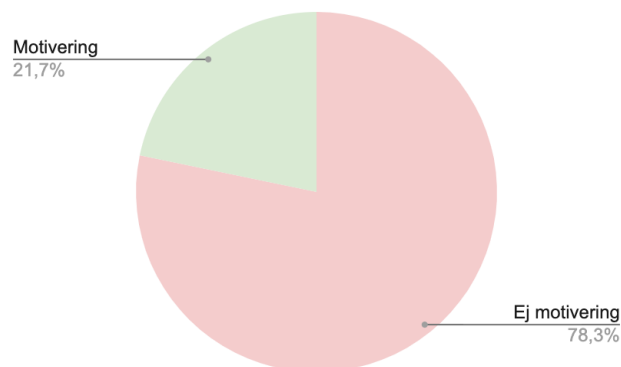

Figur 3: Cirkeldiagram över förhållandet mellan domar med respektive utan motivering

Figur 4: Stapeldiagram över antalet domar utan motivering i varje straffvärdekategori

I 18 av de 23 fall där straffvärdet bedömts vara på miniminivå saknades motivering kring hur domstolen kommit fram till det.

Figur 5: Diagram över förhållandet mellan domar med respektive utan motivering av straffvärdet där straffvärdet bedömts ligga på miniminivå

För de andra kategorierna såg frekvenserna för motsvarande förhållande ut enligt följande. I intervallet över 1 år till max 1,5 år saknades motivering i sex av 20 domar (30 %) och i intervallet över 1,5 år till max 2 år saknades motivering i tre av nio domar (cirka 33 %). I intervallet över 2 år till max 2,5 år fanns bara en dom och den saknade motivering. Beträffande intervallet över 2,5 år till max 3 år motiverades straffvärdet i tre av tre fall och motivering saknades således i 0 % av fallen.

De domar som kategoriserats innehålla en motivering innehöll inte för den sakens skull långa eller utförliga motiveringar, utan i kategorin “motivering” ingår även domar som motiverats i stil med “[t]ingsrätten bedömer att straffvärdet för den aktuella gärningen, med hänsyn till de ingående brottens allvar, uppgår till minimistrafet fängelse i 1 år”.¹⁹⁶ Utförliga motiveringar är alltså mer sällsynta.

4.4.3 Brottsperiodens påverkan på straffvärdet

Under hur lång tid gärningarna som omfattas av den grova kvinnofridskränkningen har pågått varierar. Den kortaste perioden ligger strax under en månad och den längsta strax under tre år. Den genomsnittliga längden är tio månader.

För att mäta samband mellan olika variabler (i detta fall straffvärde och brottslängd) används begreppet korrelation. Ett tydligt orsakssamband (ett kausalt samband) föreligger om förändring i den ena variabeln leder till förändring i den andra och att korrelationen alltså inte beror på en tredje faktor eller slumpen. Med hjälp av ett spridningsdiagram kan korrelation avläsas. Vid en stark korrelation mellan brottslängden och straffvärdet ska punkterna i diagrammet ligga relativt samlade längs en rät linje med positiv lutning. Vid en svag korrelation kan punkterna vara mer utspridda, men ska ändå kunna anas följa en lutande linje. Är punkterna helt utspridda i diagrammet finns ingen korrelation.¹⁹⁷

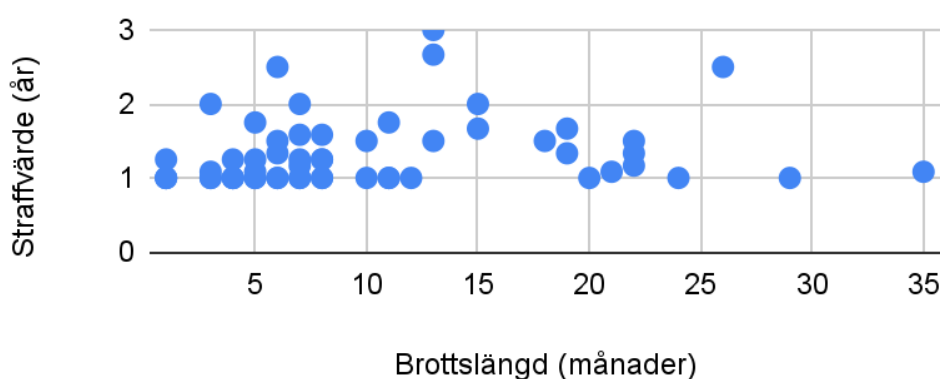
¹⁹⁶ Bilaga A (dom 2).

¹⁹⁷ Eddler (2023).

Punkterna i aktuellt diagram är väl utspridda och kan inte anas följa någon lutande linje. Det finns alltså ingen korrelation och således inte heller något kausalt samband mellan brottsperiodens längd och straffvärdet.

Som diagrammet visar har likväl gärningar som utspelat sig inom ramen för en månad som gärningar som utspelat sig under närmare tre år bedömts ha ett straffvärde motsvarande straffminimum. I mål där straffvärdet uppmätts till två år har brottsperioden varit allt från lite drygt 3 månader till 15 månader.

Straffvärde (år) mot Brottslängd (månader)

Figur 6: Spridningsdiagram över straffvärdet i förhållande till brottsperiodens längd

Diagrammet kan tolkas som att brottsperiodens längd inte ses som så försvårande att den ensamt kan ha någon större inverkan på straffvärdet, men det hindrar inte att längden i kombination med andra omständigheter kan ha betydelse vid bedömningen.

Resonemang om brottsperiodens längd förekommer i 6 av de 28 domar som innehåller en motivering av straffvärdet. I en dom från Gällivare tingsrätt skriver domstolen att det rör sig om “totalt åtta gärningar under en period av nästan sju månader”. Lite längre ner i motiveringen skriver domstolen att det är antalet gärningar och den psykiska skada som målsäganden utsatts för som gör att straffvärdet något överstiger minimum.¹⁹⁸ Det är alltså lite oklart huruvida tiden faktiskt spelar någon avgörande roll, vilket det även är i ett

¹⁹⁸ Bilaga A (dom 16).

mål från Göteborgs tingsrätt där domstolen också endast konstaterar att “[d]en grova kvinnofridskränkningen har pågått under cirka ett och ett halvt års tid och de enskilda gärningarna har varit fler och allvarigare än vad som krävs för att nå upp till den rubriceringen”.¹⁹⁹ I sammanhanget gör jag ändå tolkningen att det i fallet från Göteborgs tingsrätt ses som en försvårande omständighet, medan det i målet från Gällivare tingsrätt används i mer beskrivande ordalag. Tydligt är i alla fall att brottsperiodens längd ses som försvårande i ett mål från Södertörns tingsrätt där domstolen skriver att brottet består av “flertal gärningar under knappt ett år, vilket är en förhållandevis lång tid”.²⁰⁰ I ett annat mål, också från Södertörns tingsrätt, får brottsperiodens längd mindre betydelse för att det varit förhållandevis långa uppehåll mellan gärningarna.²⁰¹ Att gärningarna varit utspridda under en längre period nämns också i en dom från Örebro tingsrätt, utan att det beskrivs om det är att se som försvårande eller förmildrande.²⁰² I ett mål från Uppsala tingsrätt får det också betydelse att det i förhållande till den aktuella tidsramen varit fråga om relativt få gärningar.²⁰³

4.4.4 Antalet gärningars och gärningarnas allvars påverkan på straffvärdet

Antalet gärningar som har begåtts inom ramen för den grova kvinnofridskränkningen har varierat, men det genomsnittliga antalet ligger på strax under sju gärningar. Ser vi till diagrammet upptäcks ingen korrelation mellan antalet gärningar och straffvärdet, utan även fall med ett stort antal gärningar kan hamna på straffminimum och fall med relativt få gärningar kan nå högre straffvärden.

¹⁹⁹ Bilaga A (dom 17).

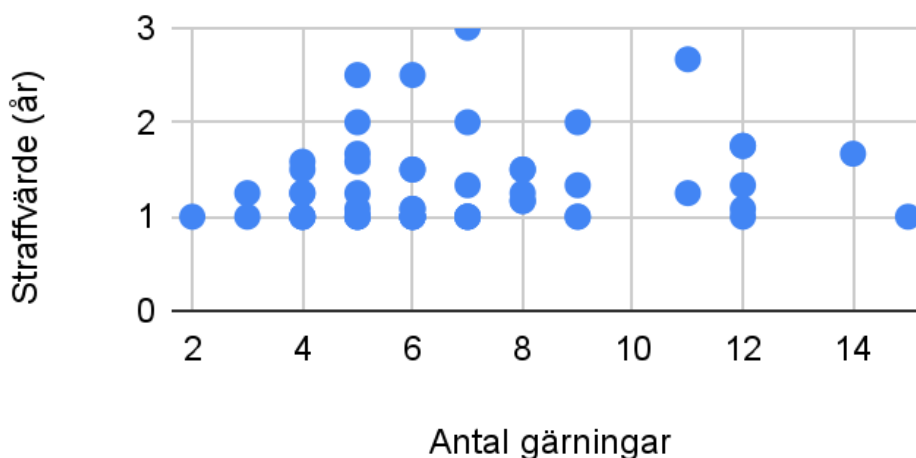
²⁰⁰ Bilaga A (dom 38).

²⁰¹ Bilaga A (dom 36).

²⁰² Bilaga A (dom 56).

²⁰³ Bilaga A (dom 47).

Straffvärde (år) mot Antal gärningar

Figur 7: Spridningsdiagram över straffvärdet i förhållande till antalet gärningar

Att antalet gärningar har betydelse för straffvärdet framgår dock av 18 av de 28 domskäl där det finns motivering. Bland annat används formuleringar som “tingsrätten anser att det ganska stora antalet gärningar är försvårande”.²⁰⁴ Att brottet utgörs av få gärningar används också för att motivera ett straffvärde omkring straffminimum.²⁰⁵ Vad som är att betrakta som få verkar dock skilja sig nämnvärt. I de fall där straffvärdet motiverats bli högre för att brottet bestått av flertalet gärningar har ibland bestått av lika många gärningar eller endast någon mer gärning än i de fall där värdet motiverats vara lågt på grund av få gärningar. I en dom från Göteborgs tingsrätt och en annan från Helsingborgs tingsrätt är det kombinationen av mängden gärningar och allvaret i gärningarna som har försvårande verkan.²⁰⁶ Kombinationen av färre gärningar med begränsad skadebild har i en dom från Södertörns tingsrätt istället motiverat att straffvärdet hamnar på miniminivå.²⁰⁷ I 10 av de 28 domar där straffvärdet motiveras nämns de uppkomna fysiska skadornas omfattning, i försvårande respektive förmildrande riktning.

²⁰⁴ Bilaga A (dom 29).

²⁰⁵ Bilaga A (dom 40).

²⁰⁶ Bilaga A (dom 17 och 22).

²⁰⁷ Bilaga A (dom 40).

I flera domar där den grova kvinnofridskränkningen består av ett flertal förhållandevis allvarliga gärningar har domstolarna ändå bedömt straffvärdet på miniminivå. I ett mål från Sundsvalls tingsrätt omfattade till exempel den grova kvinnofridskränkningen nio gärningar. Det handlade om ofredande, två fall av skadegörelse och sex fall av misshandel. Två av misshandelsfallen innefattade våld mot hals och luftvägar. I ett av fallen satte gärningsmannen ett knä på målsägandens skuldra och bröstkorg och tog ett strypgrepp över hennes hals och i det andra tryckte han upp henne mot en vägg och tog ett strypgrepp runt hennes hals. Varför straffvärdet bedömdes ligga på miniminivå motiverades inte i domskälen.²⁰⁸

I ett mål från Umeå tingsrätt där straffvärdet, utan någon motivering, bedömts ligga på straffminimum omfattade brottet sex gärningar; fem misshandelsfall och ett grovt hemfridsbrott. Hemfridsbrottet bedömdes som grovt då det inträffat i samband med en misshandel där gärningsmannen tagit grepp om målsägandens hals två gånger samt tagit ett hårt tag om hennes gipsade hand så att gipset sprack. Även ett av de andra misshandelsfallen omfattade grepp om målsägandens hals.²⁰⁹

Ett annat exempel där straffvärdet motsvarade minimistraffet var ett mål från Uddevalla tingsrätt där brottet omfattade fem fall av misshandel och två fall av olaga hot. Det rörde sig bland annat om upprepade knytnävsslag mot ben, armar och ansikte samt två fall av strypgrepp, ett av dem i kombination med dödshot. Vidare hade ytterligare dödshot uttalats samt att gärningsmannen kastat målsäganden på en stol och dragit runt henne i kragen så att hon fick svårt att andas. Inte heller i detta fall motiverade tingsrätten straffvärdebedömningen.²¹⁰

I ett annat mål, från Nacka tingsrätt, hade målsäganden utsatts för fem fall av misshandel, varav två av tillfällena innefattade strypvåld. Den tilltalade hade också skullat målsäganden, slagit henne med ett vinglas mot ögat så att glaset

²⁰⁸ Bilaga A (dom 33).

²⁰⁹ Bilaga A (dom 45).

²¹⁰ Bilaga A (dom 43).

gick sönder och rispat henne på överkroppen med ett kamerastativ. Tingsrätten motiverade inte varför straffvärdet landade på miniminivå.²¹¹

Våld mot halsen förekom bland de gärningar som utgjorde den grova kvinnofridskränkningen i flera fall. Bland de domar där straffvärdet motiverats innehöll 18 av fallen sådant våld. I sju av dessa motiveringar nämndes våldet som försvårande.

Eftersom bestämmandet av straffvärde handlar om att bedöma brottslighetens allvar i förhållande till andra begångna gärningar med samma brottsrubricering är det intressant att jämföra den kvalitativa skillnaden mellan ovan beskrivna fall med andra fall vars straffvärde också bedömts på miniminivå.

I ett mål från Solna tingsrätt dömdes gärningsmannen för grov kvinnofridskränkning omfattande två gärningar. Det rörde sig om en misshandel där gärningsmannen hållit fast målsäganden i underarmarna och en misshandel där gärningsmannen hållit fast målsägandens huvud med ena armen runt hennes nacke samtidigt som han slog henne med den andra armen i ansiktet och sedan sparkade och slog henne på kroppen medan hon låg på golvet. Tingsrätten motiverade inte sin bedömning av straffvärdet.²¹²

I ett annat mål, från Linköpings tingsrätt, dömdes den tilltalade för grov kvinnofridskränkning bestående av ett hemfridsbrott av normalgraden, ett grovt hemfridsbrott, ett ofredande, en skadegörelse och tre fall av överträdelse av kontaktförbud. Utan någon motivering bedömdes straffvärdet motsvara minimistraffet.²¹³

Utän att förringa värdet av de två senast nämnda fallen, och med beaktande av att det ena innehöll misshandel genom sparkar som enligt HD kan uppfattas som mer kränkande, kan det ändå ifrågasättas om det inte finns en markant kvalitativ skillnad mellan dessa fall och de tidigare nämnda fallen. Det rör sig i de flesta fall om fler gärningar och gärningar av annan kaliber.

²¹¹ Bilaga A (dom 27).

²¹² Bilaga A (dom 32).

²¹³ Bilaga A (dom 24).

Det är också intressant att jämföra den kvalitativa skillnaden mellan de brott som bedömts ha ett straffvärde motsvarande minimistraffet och de som bedömts ha ett betydligt högre straffvärde. I ett mål från Kalmar tingsrätt där straffvärdet bedömdes vara 2 års fängelse dömdes den tilltalade för fyra fall av misshandel och ett olaga hot. Det rör sig alltså om ett fall av olaga hot mindre än i ovan nämnd dom från Uddevalla tingsrätt. I likhet med domen från Uddevalla tingsrätt innehöll misshandeln strypvåld och flera slag. I fallet från Kalmar tingsrätt hade gärningsmannen vidare slagit målsäganden med en telefon, en strömkabel och en tändare, dragit henne i håret, sparkat henne på kroppen och i huvudet och även bränt henne med en cigarett på kroppen samt bränt henne i håret med en tändare. Domstolen motiverar inte hur den kommit fram till straffvärdet.²¹⁴

I ett mål från Örebro tingsrätt bedömde tingsrätten att straffvärdet för en grov kvinnofridskränkning omfattande fem fall av misshandel motsvarade två år och sex månader. Vid ett misshandelstillfälle användes tillhygge i form kulspetshammare och vid ett annat användes ett elchockvapen. Gärningsmannen hade också vid ett tillfälle slagit målsägandens huvud i en dörrkarm. Han hade även vid ett tillfälle tagit strypgrepp om målsägandens hals och slagit och sparkat henne över hela kroppen. Tingsrätten framhävde i sin motivering att det rör sig om allvarlig misshandel och åsyftade då framförallt användningen av tillhyggen och slaget i dörrkarmen.²¹⁵

Det som utmärker de två senast beskrivna fallen med högre straffvärde är användandet av tillhyggen/hjälpmedel. Eftersom det dock inte rör sig om fler handlingar kan man fråga sig varför straffvärdet skiljer sig så mycket från övriga fall. I målet från Nacka tingsrätt användes ju även där hjälpmedel vid misshandeln i form av kamerastativ och vinglas. Också i det fallet förekom strypvåld och även skallning. Det går att ifrågasätta om den kvalitativa skillnaden mellan målen motiverar så stor skillnad i straffvärde.

²¹⁴ Bilaga A (dom 23).

²¹⁵ Bilaga A (dom 56).

Vidare tenderar vissa specifika brottstyper att föranleda strängare straffvärdebedömning. Gemensamt för många av de domar där straffvärdet bedömts högre är att någon av gärningarna kan rubriceras som grovt olaga hot. Det beskrivs i flertalet domskäl att grovt olaga hot i sig har ett minimistraff om ett års fängelse. Ingen grov kvinnofridskränkning innehållande ett grovt olaga hot har bedömts ha ett lägre straffvärde än ett år och åtta månader. I det fall där straffvärdet bedömdes vara ett år och åtta månader dömdes gärningsmannen i Borås tingsrätt för fyra fall av misshandel och ett grovt olaga hot. Det grova olaga hotet bestod av att han riktat en kniv mot målsäganden samtidigt som han uttalat ord med innebörd att han skulle döda henne. Misshandelsfallen bestod av puttningar, slag i ansiktet och mot revbenen, sparkar på kroppen samt att gärningsmannen kastat en träask, en flaska och en longboard på målsägandens arm, ben och huvud.²¹⁶

Precis som det går att finna resonemang om att grovt olaga hot har ett högt straffvärde, går det på motsvarande sätt att hitta resonemang om att en del gärningar, sedda var för sig, har ett lågt straffvärde. Ett exempel på ett mål där ett sådant resonemang förekommer är ett från Nyköpings tingsrätt där det rörde sig om totalt 12 gärningar; fem fall av misshandel, tre olaga hot, två ofredanden och två fall av kränkande fotografering. Misshandeln har bestått i att gärningsmannen slagit målsäganden med en dator på läppen, knuffat omkull henne så hon slagit huvudet i ett bord och svimmat av, slagit henne i ansiktet, slagit henne med flera knytnävslag på armen och knuffat henne så hon fallit till marken. De olaga hoten hade bland annat innebörden att målsäganden och hennes föräldrar skulle skadas. Ofredandena innebar att gärningsmannen vid två tillfällen monterat en övervakningskamera i målsägandens sovrum och den kränkande fotograferingen att han filmat målsäganden med en övervakningskamera i vardagsrummet. Tingsrätten bestämde straffvärdet till ett år och fyra månader. Rätten uttryckte också att det stora antalet gärningar var försvårande, men det har alltså inte motiverat något större avsteg från straffminimum.²¹⁷

²¹⁶ Bilaga A (dom 11).

²¹⁷ Bilaga A (dom 29).

4.4.5 Övriga faktorerers påverkan

I försvarande riktning har i sju fall omständigheter som att gärningarna innehållit förnedrande och nedvärderande inslag, att de begåtts på platser där målsäganden har rätt att känna sig trygg och att våldet påverkat målsäganden psykiskt, uttryckligen beaktats. Dessa omständigheter, som skulle kunna ses som olika former av psykiska påverkansfaktorer, har däremot tillmätts olika betydelse.

I ett mål från Attunda tingsrätt dömdes den tilltalade för grov kvinnofridskränkning innefattande tre fall av misshandel under en period om lite drygt åtta månader. Misshandeln bestod i att han med kraft knuffat målsäganden mot en garderob och att hon därefter fallit till marken och slagit i huvudet, att han dragit henne i håret och sparkat/trampat henne på foten och att han knuffat målsäganden, satt sig över henne och utdelat ett slag i ansiktet, hållit fast henne, tagit ett grepp om hennes hals samt stoppat in fingrar i hennes mun. Tingsrätten uttalade att var och en av gärningarna är allvarliga och har förnedrande inslag samt att de begåtts i hemmet där målsäganden haft all anledning att känna sig trygg. Mot bakgrund av det bedömde tingsrätten att straffvärdet uppgick till några månader över minimum.²¹⁸

Detta kan jämföras med ett mål från Gällivare tingsrätt där den tilltalade dömdes för att ha utsatt målsäganden för fyra fall av misshandel av normalgraden, en ringa misshandel, två olaga hot och en skadegörelse under en period av nästan sju månader. Tingsrätten skriver i domen att de fysiska skadorna av misshandelsfallen i alla utom ett fall, som ansågs lindrigt, har utgjorts av smärta och men som avklingat efter några dagar, i något fall en vecka. Misshandeln bestod bland annat i slag mot målsägandens, som då var gravid, mage, slag på munnen, bitt i rygg och kind och flera stryptag. Hoten innebar bland annat att gärningsmannen skulle strypa och dränka målsäganden, strypa hennes hund och ta tag i den gemensamma sonens fötter och slå hans huvud i väggen så att han skulle dö.²¹⁹

²¹⁸ Bilaga A (dom 5).

²¹⁹ Bilaga A (dom 16).

Tingsrätten beskriver hur gärningarna påverkat målsäganden starkt, att hon var mycket rädd och kände dödsångest. Även målsägandens vänner och släktingar har berättat hur hon förändrats från att vara en självständig person med skinn på näsan till att undvika kontakt och dra sig undan. Ett åberopat läkarintyg vittnar också om att målsäganden påverkats så mycket av gärningarna att hon varit sjukskriven en längre tid. Beträffande straffvärdet menar tingsrätten att det fysiska våldets begränsade omfattning gör att det ligger i närheten av straffminimum, men att antalet gärningar och den psykiska skada målsäganden utsatts för gör att straffvärdet uppgår till ett år och två månader – alltså inget större avsteg från straffminimum.²²⁰ Det går att ifrågasätta om det inte finns en större kvalitativ skillnad mellan målen.

I målet nämndes det inte heller som en försvårande omständighet att målsäganden utsatts för våld när hon var gravid. Det har nämligen beaktats i andra fall, till exempel i ett mål från Södertörns tingsrätt då gärningsmannen knuffat målsäganden i ryggen så att hon föll till marken och i ett mål från Göteborgs tingsrätt där målsäganden vid tillfället för flera gärningar var gravid.²²¹ I målet från Södertörns tingsrätt beaktades även att ingen av de åtalade händelserna dikterats av stundens ingivelse och att den tilltalade vid flera tillfällen fortsatt med sin våldsutövning trots att målsäganden markerat sin underlägsenhet.²²²

4.4.6 Upprättelse i straffvärdebedömningen

Som nämnt fanns det motiveringar till straffvärdet i hälften av de granskade domarna. Bland dessa gick det att hitta motiveringar som jag tyckte erbjöd en upprättelsefunktion för brottsoffret, motiveringar som jag upplevde som neutrala och motiveringar som hade skrivningar som jag i princip tyckte borde verka i motsatt riktning mot att tjäna som upprättelse. Vissa motiveringar upplevde jag ha inslag från mer än en kategori och självklart kan dessa motiveringar uppfattas på helt andra sätt av andra personer. Det ligger i sakens

²²⁰ Bilaga A (dom 16).

²²¹ Bilaga A (dom 39 och 18).

²²² Bilaga A (dom 39)

natur. Resultatet av min bedömning var mycket jämnt fördelat över kategorierna, således med cirka en tredjedel per kategori.

Vid kategoriseringen av domarna utgick jag som nämnt från vad som, i den under perspektiv presenterade forskningen, lyfts fram som upprättelse och rättvisa för brottsoffer. En del aspekter, såsom om målsäganden bemöts med värdighet under rättsprocessen, om samhället ställer upp med resurser för att offret ska känna samhörighet och huruvida allmänprevention uppnås är svårare att diskutera vid en analys av straffvärdemotiveringen. Därtill är brottsoffrets intresse av förutsebarhet i systemet inte möjligt att analysera i detta avsnitt. I det avslutande kapitlet kommer däremot några av dessa aspekter belysas.

Det som däremot har gått att analysera är huruvida motiveringarna bidrar till brottsoffrets känsla av upprättelse utifrån upplevelsen att kränkningen värderas på ett rättvist sätt med brottsoffrets perspektiv. Det jag letat efter är alltså främst konsekvens, erkännande och röst. En utgångspunkt vid min bedömning var tanken att värdeladdade ord för att beskriva brottsligheten kan verka i positiv riktning avseende känslan av erkännande av brottsoffrets verklighet. Jag letade efter ord som gick utöver beskrivningar som ”brottets allvar” eller ”särskilt allvarlig” och dylikt. Sådana ord gick bara att finna i fem av domarna och ofta i sällskap med att brotten hade begåtts på platser där offret haft rätt att känna sig trygg. Den senare formuleringen förekom i fler exempel och är ett exempel på en skrivning som jag klassificerade som en upprättande skrivning. De exempel på värdeladdade ord som jag fann är grymhet, fulhet, hänsynslös, försvårande, förnedrande, obehagliga och nedvärderande.

Andra saker som jag tänker kan bidra till känslan av upprättelse är när domstolen uttryckligen markerar att målsäganden påverkats mycket av vad hon utsatts för och den typen av formulering har också bidragit till att kategorisera domar som upprättande. Jag tänker att det dels kan betraktas som ett erkännande av brottsoffrets perspektiv, dels att det kan bidra till upplevelsen att ens röst blivit hörd.

Nedan följer ett par exempel på straffvärdemotiveringar från varje kategori och min motivering till varför jag anser att de kan kategoriseras som upprättande, neutrala eller motsatsen till upprättande.

Exempel ur Göteborgs tingsrätt där språket kan uppfattas ha en upprättelsefunktion:

Straffskalan för grov kvinnofridskränkning är fängelse i lägst ett och högst sex år. Vid bestämmande av straffvärdet beaktar tingsrätten att det i brottet ingår gärningar med i sig höga straffvärden. Det grova olaga hotet har ett straffvärde motsvarande minimistraffet för sådant brott om ett års fängelse. Misshandeln med flaskan är så allvarlig att den nära nog är att bedöma som en grov misshandel. Den gärningen har i sig ett straffvärde överstigande fängelse i ett år. Härtill kommer ytterligare fem fall av misshandel med hänsynslösa och försvårande inslag. Tingsrätten beaktar även att Y [min anonymisering] vid flera av gärningarna lämnat X [min anonymisering] att ta hand om sina skador själv och att han återkommande har berövat henne möjlighet att kontakta andra genom att ta kontroll över hennes telefon. Vid beaktande av de enskilda gärningarnas straffvärde, och med hänsyn till den påtagliga kränkning av X:s [min anonymisering] integritet som gärningarna i den grova kvinnofridskränkningen inneburit, anser tingsrätten att den samlade brottslighetens straffvärde motsvarar tre års fängelse.²²³

Det som kan uppfattas bidra till upprättelse för målsäganden i detta fall är att domstolen utgår från hennes perspektiv och tar hänsyn till helheten i hennes situation genom att lyfta fram aspekter som att hon lämnats att ta hand om sina egna skador och att han berövat henne möjligheten att kontakta andra. Min tolkning är att målsäganden i detta fall får ett erkännande genom att hennes verklighet synliggörs. Kränkningen erkänns och värderas också utifrån hennes perspektiv genom att aspekter som att misshandeln haft hänsynslösa

²²³ Bilaga A (dom 21).

och försvårande inslag samt att gärningarna inneburit en påtaglig kränkning av hennes integritet lyfts fram. Till det kommer att den tilltalade får en påtaglig konsekvens eftersom straffvärdet bedöms vara tre års fängelse, vilket också bidrar till erkännandet av allvaret i brottsligheten.

Exempel ur Gällivare tingsrätt där språket har inslag från mer än en kategori:

Straffskalan för grov kvinnofridskränkning sträcker sig från ett till sex års fängelse. Y [min anonymisering] har gjort sig skyldig till en grov kvinnofridskränkning som består av fyra fall av misshandel av normalgraden (A, C, E, F), ett fall av misshandel, ringa brott (D), två fall av olaga hot (G, H) och en skadegörelse (del av B), totalt åtta gärningar under en period av nästan sju månader. Av dessa gärningar har F. – H. skett i samband med varandra. De fysiska skadorna som X [min anonymisering] fått vid misshandelstillfällena har i ett fall varit lindriga (D) och i övriga fall har smärta och men avklingat efter några dagar, i något fall en vecka. De fysiska skadorna ska inte förringas men de har dock varit av jämförelsevis begränsad omfattning. De gärningar som starkast påverkat X [min anonymisering] är de sista som skedde den 20 och 21 januari 2023. X [min anonymisering] har berättat om att hon var mycket rädd och upplevde dödsångest. Hon var rädd för sin egen del men även för Z:s [min anonymisering] del. Det har även framkommit hur samtliga gärningar har påverkat X [min anonymisering]. Hon har själv berättat om sin rädsla och ångest. Hennes vänner och släktingar har berättat om hur hon förändrats. Från att ha varit en självständig person med skinn på näsan till att undvika kontakt och dra sig undan. Av åberopade läkarintyg framgår att X [min anonymisering] har påverkats så mycket av gärningarna att hon från den 6 februari 2022 har varit helt sjukskriven och att denna sjukskrivning kommer att sträcka sig i vart fall till den 11 juni 2023. Sammantaget medför vad som ovan angetts att straffvärdet för den grova kvinnofridskränkningen med hänsyn till det fysiska våldets begränsade omfattning ligger i

närheten av straffminimum men att antalet gärningar och den psykiska skada som X [min anonymisering] utsatts för gör att straffvärdet något överstiger minimum. Straffvärdet för den grova kvinnofridskränkningen uppgår till ett år och två månader.²²⁴

Min tolkning är att denna dom både har inslag som kan uppfattas bidra till upprättelse för brottsoffret, men också inslag som har motsatt effekt. Det som bidrar till upprättelse är att målsäganden får en tydlig röst. Domstolen lyfter fram vad hon har berättat, hur hon har känt och hur det har påverkat henne. Vidare beaktas hennes situation, att hon varit sjukskriven. Genom formuleringen att skadorna har varit “av jämförelsevis begränsad omfattning” tydliggörs att bedömningen av skadorna som lindriga görs i förhållande till något annat. Ur ett brottsofferperspektiv anser jag att det är viktigt att tydliggöra just det, då formuleringar som “lindriga” annars kan uppfattas som motsatsen till ett erkännande. Av samma skäl är det också bra att domstolen framhåller att skadorna inte ska förringas. På så sätt erkänns de samtidigt som en bedömning i förhållande till annan brottslighet blir möjlig. Det som jag anser verkar i motsatt riktning i denna dom är slutsatsen. Dels betonas att straffvärdet “något överstiger minimum”, dels kan det ur ett konsekvensperspektiv också uppfattas som stötande att straffvärdet bedöms vara lägre än längden på brottsoffrets sjukskrivning till följd av vad hon utsatts för.

Exempel ur Göteborgs tingsrätt där språket kan uppfattas som neutralt:

Tingsrätten bedömer att straffvärdet i det aktuella fallet uppgår till 1 år och 9 månaders fängelse. I denna bedömning beaktar tingsrätten främst antalet gärningar, att misshandeln i åtalspunkten a) varit särskilt allvarlig, att det olaga hotet i punkten d) haft en skenavrättningsliknande karaktär och att X [min anonymisering] vid flera av gärningarna var gravid med ett gemensamt barn.²²⁵

²²⁴ Bilaga A (dom 16).

²²⁵ Bilaga A (dom 18).

Det som gör att jag uppfattar denna motivering som neutral ur ett upprättelseperspektiv är att språket varken förminskar brottsoffret eller hennes situation samtidigt som brottet inte heller beskrivs med sådana värdeladdade ord som beskrivits ovan.

Exempel ur Attunda tingsrätt där språket kan uppfattas motverka brottsoffrets känsla av upprättelse:

Åklagaren och målsägandebiträdet har pläderingsvis anfört att straffvärdet för gärningarna uppgår till mellan två och två och ett halvt års fängelse. Tingsrätten anser att straffvärdet är betydligt lägre. I bedömningen av straffvärdet lägger tingsrätten in att det förvisso rör sig om flera fall av misshandel, men skadorna har inte i någon del varit omfattande och det har inte varit utdragna förlopp.²²⁶

Vad jag i denna motivering uppfattar kan motverka brottsoffrets känsla av upprättelse är framförallt betoningen på att domstolen anser att straffvärdet är betydligt lägre än vad åklagaren och målsägandebiträdet pläderat för. Ord som "förvisso" kan enligt min uppfattning också bidra till att kränkningen inte fullt ut upplevs som erkänd. Utöver det lyfts inte målsägandens perspektiv fram och då blir upplevelsen lätt den att hennes perspektiv inte beaktas. Perspektivet att brottsoffret kan brytas ner av flera i sig mer lindriga gärningar går förlorat när fokus läggs på de fysiska skadorna.

Ytterligare ett exempel på när språket kan uppfattas motverka brottsoffrets känsla av upprättelse från Södertörns tingsrätt:

Tingsrätten har ogillat en åtalspunkt (a) som var en del av den grova kvinnofridskränkningen. Det rör sig ändå om ett förhållandevis stort antal gärningar. Dessa har skett under en längre tidsperiod, dock att det i ett par fall har varit förhållandevis långa uppehåll mellan gärningarna. Den grova kvinnofridskränkningen omfattar visserligen ett flertal fall av misshandel. Det rör sig

²²⁶ Bilaga A (dom 6).

också om våld mot en närstående i hennes hem. Samtidigt har det våld som har utövats varit förhållandevis begränsat. Tillhyggen har inte använts. De skador som målsäganden har åsamkats har därtill – relativt sett – varit tämligen lindriga. De hot som har framförts har skett via meddelanden. Sammantaget bedömer tingsrätten mot denna bakgrund att straffvärdet avseende den grova kvinnofridskränkningen motsvarar drygt ett års fängelse.²²⁷

I denna dom skrivs att det “visserligen” rört sig om flera fall av misshandel. Enligt min mening ger det samma känsla som ordet “förvisso” i den föregående domen. Här lyfts dock fram omständigheter som att det rör sig om ett stort antal gärningar, att det skett under en längre tidsperiod och att våldet skett i målsägandens hem, vilka kan bidra till brottsoffrets upplevelse att kränkningen erkänns. Det övergripande intrycket av läsningen är däremot att omständigheter som tonar ner allvaret i brottet är de som framförallt framhävs. Sådana måste såklart få lyftas när straffvärdet ska motiveras, men det är utrymmet de får i relation till de försvårande omständigheterna tillsammans med ord som “visserligen” och “samtidigt” som jag anser kan motverka brottsoffrets känsla av upprättelse.

Det är framförallt min upplevelse av att fokus ofta läggs på omständigheter som gör brottsligheten mindre allvarlig, såsom att det inte uppstått några allvarliga fysiska skador, som har gjort att domar kategoriserats som motsatsen till upprättande. Domstolarna missar i de fallen helheten och att flera mindre allvarliga gärningar kan bryta ner en person. Målsägandens perspektiv går på så sätt förlorat och då kan motiveringen varken ses som ett erkännande eller som att hon fått sin röst hörd.

Sundén menade i sin kritiska analys av hur våra domstolar, särskilt underrätterna, under tidigt 2000-tal dömt i fall av kvinnomisshandel att domstolarna infogade kvinnan som part och till viss del medskyldig till mannens brottsliga beteende genom formuleringar som “våldsam relation”, “slitningar i förhållandet”, “parrelationens natur, präglad av mannens våldsamhet” och

²²⁷ Bilaga A (dom 36).

“kombinationen av svartsjuka, undanstoppad vrede och alkoholförtäring har medfört att han tappat självbehärskningen gentemot hustrun”.²²⁸ Vid genomförandet av min studie har jag inte upptäckt något som skulle tyda på att domstolarna idag tar sådana hänsyn vid sin bedömning – vilket ju annars självklart hade uppfattats som motsatsen till att kränkningen erkänns – även om det såklart inte går att utesluta att sådana underliggande eller omedvetna tanke-mönster outtalat kan påverka bedömningen.

Vidare kan påpekas att de domar där det saknades en motivering kring straffvärdebedömningen, och som alltså inte utgjort en del av kategoriindelningen ovan, inte alltid framstod som helt neutrala ur upprättelsehänseende eftersom de inte sällan formulerades i stil med “[i] detta fall gör tingsrätten bedömningen att den grova kvinnofridskränkningen motsvarar minimistrafvet” eller “[t]ingsrätten anser att straffvärdet för det grova kvinnofridsbrottet i det här fallet inte överstiger minimistrafvet om ett års fängelse”.²²⁹ Det betonas alltså att brottet ligger på miniminivå. En mer neutral skrivning är de som formuleras i stil med “[b]rottslighetens straffvärde motsvarar fängelse i 1 år”.²³⁰

²²⁸ Sundén (2004) s.49 f.

²²⁹ Bilaga A (dom 24 och 49).

²³⁰ Bilaga A (dom 52).

5 Avslutande kapitel

Mäns våld mot kvinnor är på intet sätt en marginell företeelse. Vid studiet av den svenska lagstiftningen framstår lagen som väl genomtänkt och heltäckande och det görs tydligt att lagstiftaren ser mycket allvarligt på våldet och dess konsekvenser för kvinnor. Inte minst genom den senaste höjningen av minimistraflet har lagstiftaren gått i bräsch för att manifesteras samhällets avståndstagande. Statens inställning sänder viktiga budskap till allmänheten. Det är dock av vikt att de lagrum och straffskalor som finns tillämpas efter lagstiftarens intentioner och på ett adekvat sätt utifrån principerna om proportionalitet och ekvivalens samt att rättstillämparen uttrycker sig på ett lämpligt sätt, för att på så sätt verka normbildande. Efter resultatet av min rättsfallsstudie ställer jag mig mycket tveksam till om så är fallet.

5.1 Lagstiftarens intentioner

Lagstiftarens intentioner gör sig tydliga vid läsning av förarbetena till dels lagen, dels de ändringar som har gjorts av den. Det ses allvarligt på den här typen av brottslighet och det markeras att det straffvärda ligger i att utsätta en närstående för systematiska kränkningar genom vilka hon successivt bryts ner. Det betonas i författningskommentarerna att straffminimum anger den samlade brottslighetens straffvärde på en lägsta nivå och att denna nivå och den nedersta delen av straffskalan enbart ska användas när brottet utgörs av ett mindre antal förhållandevis lindriga gärningar. Straffvärdet ska bli högre ju allvarligare och ju fler gärningar som ingår i den samlade brottsligheten och bedömningen ska påverkas av att de allvarliga verkningarna av denna typ av brottslighet ofta gör sig gällande även mellan de enskilda gärningarna och efter att en gärning avslutats. Det framgår tydligt att det är en helhetsbedömning av den kränkta personens situation som efterfrågas.

Vidare har lagstiftaren intentioner att i bredare bemärkelse verka för en mer differentierad straffvärdebedömning. Det framgick redan av reformen 2010 när straffen skärptes för allvarliga våldsbrott och nu senast även av kommitédirektivet från i somras.

Resultatet av min studie visar däremot tydligt att det inte görs en speciellt differentierad bedömning av straffvärdet utan att domstolen istället ofta landar på straffminimum eller i den nedersta delen av straffskalan. Enstaka fall har värderats högre men som max till tre år. Det som framförallt är påfallande är att brotten som bedömts ligga på miniminivå enligt min bedömning skiljer sig avsevärt från varandra och det går därför att ifrågasätta om de grundläggande tankarna om ekvivalens och proportionalitet i straffrättssystemet får genomslag i praktiken. Till det kommer att den kvalitativa skillnaden mellan brott med olika straffvärde i en del fall inte framstår som speciellt tydlig och därmed är det svårt att se att det finns tillräcklig förutsebarhet i systemet.

Generellt gäller som nämnt huvudregeln att straffvärdebedömningen ska ta utgångspunkt i den nedre delen av straffskalan. Förarbetena till fridskränkingsbrotten och till de höjningar av straffvärdet som har gjorts talar dock klarspråk vad gäller hur bedömningen ska göras i dessa fall. Den nedre delen av straffskalan, eller åtminstone straffminimum bör, i ljuset av förarbetsuttalanden, främst bli aktuell när det rör sig om brott som inte innefattar flera fall av fysiskt våld och framförallt inte den typen av allvarligt våld som strypgrepp utgör. Att rätten bör se allvarligt på våld mot strupen framgår som nämnt av HD:s praxis. Jag ställer mig därför frågande till hur flera domstolar först kan återge vad som står i propositionen om att straffminimum och den nedre delen av straffskalan endast ska användas när det rör sig om fall där de brottsliga gärningarna utgörs av ett mindre antal förhållandevis lindriga brott, och sedan ändå i mål med strypvåld och flera misshandelsgärningar bedöma straffvärdet lågt ner på skalan. Det gör att motiveringen i domskälen inte upplevs som så väl förankrad i slutsatsen.

Den frekventa användningen av den nedre delen av straffskalan trots uttalandena i förarbetena skulle kunna ses som ett uttryck för att rättstillämpningen dels har producerat och fortsätter reproducera föreställningen om att den nedre delen av straffskalan är det som främst ska användas. Det görs dels genom frekvent användning av begreppet miniminivå i motiveringarna, dels genom att, efter att ha beskrivit det allvarliga i brottsligheten, skriva att det

motiverar ett avsteg från straffminimum med endast någon eller några månader.

Än värre är det dock när det helt saknas motivering av straffvärdet, vilket det som nämnt gjorde i hälften av de studerade domarna. Bristen på motivering i många domar är framförallt problematiskt utifrån vad som ovan konstaterats om att det inte finns någon tydlig förutsebarhet, proportionalitet och ekvivalens i systemet. När det inte finns tydlig praxis kring hur brottet ska värderas är risken för godtyckliga bedömningar påtaglig och då anser jag att det är än viktigare att domstolen är transparent med hur man gjort bedömningen och vilka omständigheter som har beaktats. Tydlig praxis är dock möjligen inte heller riktigt eftersträvansvärt här då sådan, som Andersson tog upp angående narkotikabrotten, nog lätt hade kunnat leda till ökat fokus på de mätbara omständigheterna och ett ytterligare försvagat helhetsperspektiv.

Min uppfattning är att helhetsperspektivet och kontexten för brottet i många fall redan går förlorade och att bedömningen främst utgår från de mätbara faktorerna och de konkreta brottsliga gärningarna, såsom Andersson befarade. Likt henne tror jag att det kan finnas ett motstånd mot att hantera den bredare kontexten eftersom straffrätten traditionellt är inriktad på enskilda, i tid och rum avgränsade handlingar. Vid läsningen av motiveringarna som finns möts man ofta av formuleringar som att de enskilda gärningarna har ett lågt respektive högt straffvärde. Det framstår då som att rätten inte fullt ut beaktar den upprepade kränkningen och att gärningarna varit ägnade att allvarligt skada kvinnans självkänsla, utan snarare ser gärningarna för sig. Jag menar att man tappar poängen med vad det är som anses särskilt straffvärt när fokus tydligt inriktas på de ingående gärningarna. I en del fall framstår det nästan som att asperationsprincipen får genomslag trots att den inte ska det, och kanske är det inte en helt orimlig tanke. Det är fullt möjligt och kanske till och med troligt att fler praktiker resonerar som den av Sydsvenskan intervjuade domaren och på så sätt undervärderar den kränkning det innebär att upprepat bli utsatt för brottsliga gärningar av samma person.

Det förekommande faktum att det i förmildrande riktning beaktas att det varit få gärningar i förhållande till brottsperiodens längd, ställer jag mig klart tveksam till. Då förarbetena ju är tydliga med att bedömningen ska påverkas av att de allvarliga verkningarna av denna typ av brottslighet ofta gör sig gällande även mellan de enskilda gärningarna och efter att en gärning avslutats. Det innebär alltså inte att kvinnan inte påverkas av brottsligheten mellan de specifika gärningarna.

Det är också intressant hur domstolarna i förmildrande riktning förhållandevis ofta beaktar att de fysiska skadorna inte har varit så omfattande. Vid omfattande fysiska skador kan det ju bli fråga om att döma för grov misshandel, vilket ju inte omfattas av brottsrubriceringen grov kvinnofridskränkning. Alltför omfattande skador eller allt för allvarliga gärningar kan alltså i princip aldrig falla inom brottsrubriceringen, vilket gör att man ställer sig frågande till vad som krävs för att nå den övre delen av straffskalan. Det skulle också kunna argumenteras för att den psykiska skadan är viktigare än den fysiska skadan vid den här typen av brottslighet. Vid beaktandet av brottsinterna omständigheter vid straffvärdebedömningen ska som nämnt lagstiftarens skäl för straffbeläggningen samt det genom straffbestämmelsen skyddade intresset beaktas. Motiven bakom grov kvinnofridskränkning var ju bland annat att belysa de ödesdigra konsekvenser för kvinnans självkänsla och psykiska välbefinnande över huvud taget som brottsligheten leder till. Det ska också fästas vikt vid de ingående rekvisiten vilka för brottet grov kvinnofridskränkning – upprepad kränkning och allvarligt skada självkänslan – absolut kan relateras till det psykiska våldets konsekvenser. Jag instämmer alltså i Burmans resonemang om att psykiska aspekter utgör brottsinterna omständigheter för grov kvinnofridskränkning.

Kvinnofridsbrottets tydliga strukturella utgångspunkter framgår också marginellt när domstolarna tillämpar lagen. Våldet mot kvinnor är ett uttryck för ojämlikhet mellan könen – en strukturell underordning av kvinnor som får konsekvenser även i den privata sfären, vilket görs tydligt i förarbetena till lagen. Det är dock inte något som tydligt framgår av domarna och det är lätt att få uppfattningen att rättstillämparen har svårt att tillämpa den

könsspecifika utformningen i en annars starkt könsneutral kontext. Jag tycker dock att sådana hänsyn framgår i en av domarna från HD där det står att gärningsmannen satt målsäganden i en situation genom vilken han förstärkt sitt övertag gentemot henne. Det framkommer också i en av tingsrättsdomarna som har studerats när tingsrätten uttrycker att gärningsmannen vid flera tillfällen fortsatt med sin våldsutövning trots att målsäganden markerat sin underlägsenhet. Som framkommit utgår straffrätten i de allra flesta fall från att individer är autonoma och bortser från maktdimensioner och skillnader i levnadsvillkor och erfarenheter. Svårigheterna att fånga det strukturella perspektivet skulle därför kanske kunna bero på samma anledning som för det kontextuella – att det är främmande. Med utgångspunkt i tanken att könsmaktsordningen reproduceras genom språket skulle man kunna ifrågasätta hur önskvärt det är att formuleringar i domar framhäver mannens övertag och kvinnans underlägsenhet. Min tanke är att nyttan av att synliggöra könens fortsatt skilda villkor trots formell jämställdhet ändå överväger de eventuella negativa konsekvenserna.

I propositionen till den senaste höjningen av minimistraffet framgick lagstiftarens önskan om en generell höjning av straffnivån för grova kvinnofridskränkningar. Den genomsnittliga utdömda strafftiden innan höjningen hade som nämnt beräknats vara 12,1 månader. Det genomsnittliga straffvärdet i min undersökning landade på ungefär 16 månader, vilket – även om straffvärdet inte alltid är detsamma som den utdömda strafftiden – tyder på att en sådan generell höjning har skett. Jag ställer mig dock lite frågande till vad jämförelser av detta slag egentligen visar. De säger ingenting om huruvida domstolen värderat den i målet aktuella brottsligheten rätt. Höjningen kan ju också bero på att de fall jag räknat hade högre straffvärde än de andra oaktat höjningen.

I min mening följs alltså inte de allmänna principerna om förutsebarhet, proportionalitet och ekvivalens och inte heller lagstiftarens intentioner när domstolen värderar brottet. Varken lagstiftarens generella intentioner om en mer differentierad straffvärdebedömning eller de specifika intentionerna kring hur straffvärdet för grov kvinnofridskränkning ska bedömas följs alltså.

Tillämpningen främjar inte i tillräckligt hög grad de mål som den uttalat ska medverka till att uppnå.

5.2 Konsekvenser för brottsoffer

Anläggs Burmans modifierade subjektuppfattning innebär det att det är först i sammanhanget som subjektspositionerna skapas, innan dess kan man säga att de har samma intressen. Även när positionerna skapats är intressena fortfarande till viss del överlappande. Med den modifierade individbilden menar Burman att båda subjekten har att acceptera varandras intressen och att det är viktigt för såväl gärningsmäns som brottsoffers känsla av rättvisa att principerna om förutsebarhet, ekvivalens och proportionalitet följs. För brottsoffer tänker jag att förutsebarhet kan vara en viktig faktor redan när man anmäler ett brott – det vill säga vilka förväntningar man kan ha på följderna. Det kan skapa oro att inte veta vad man kan förvänta sig. Följs inte principerna om ekvivalens och proportionalitet kan man knappast heller tala om rättvis bestraffning – vilket även det är ett av de intressen Burman lyfter.

Vad gäller övriga presenterade brottsofferintressen för att uppnå rättvisa, dels de inom ramen för kalejdoskopisk rättvisa, dels Burmans uppfattning om att upprättelse bör ses som det främsta intresset, bör man ha i minnet att dessa kan ges utrymme i andra delar av domskälen än just i motiveringarna av straffvärdet. Exempelvis sådana omständigheter som att målsäganden har givits röst, genom att få berätta och bli trodd på, framgår ofta tidigare i domskälen när bevisningen värderas. Det är också fullt möjligt att argumentera för att ett erkännande av kränkningen görs redan när brottet rubriceras som grov kvinnofridskränkning.

Brottskonstruktionen får sägas ha ett tydligt brottsofferperspektiv då det, som diskuterats ovan, framgår tydligt i förarbetena att det är en helhetsbedömning av den kränkta kvinnans situation som efterfrågas, vilket också framgår av HD:s praxis på området. Brottsens införande bygger också på det faktum att genusbegreppet har gjort det möjligt att definiera könets sociala konstruktion och därmed synliggöra samhällets ojämlika maktrelationer, med syftet att utjämna dem. Bedömningen bör därför alltid utgå från rättsskyddssubjektets

sociala sammanhang, kontexten, med hänsyn till dess utsatthet för både diskursiv och strukturell makt.

För brottsoffrets intresse av ett erkännande där hennes perspektiv och verklighet synliggörs är det således mycket viktigt att domstolen inte underlåter att göra en allsidig bedömning som tar hänsyn till kontexten hon har befunnit sig i. Om fokus inte ligger på det riskerar fokus att istället hamna på de specifika gärningarna och inte på kvinnans upplevelser av dem eller för den delen även upplevelsen mellan och efter gärningarna. Även om brottsofferintresset röst, som nämnt, kan förekomma i andra delar av domskälen anser jag att det inte heller är fel att i straffvärdemotivering lyfta vad målsäganden själv berättat om sin situation och hur hon har påverkats av den, vilket också förekom i en av de ovan presenterade tingsrättsdomarna. Det är hursomhelst mycket problematiskt ur ett brottsofferperspektiv att kunna konstatera att helhetsperspektivet inte får genomslag på det sätt som det är tänkt eller att det i vart fall i princip lyser med sin frånvaro i domstolarnas motiveringar av straffvärde.

Något annat som kan ses som problematiskt vid beaktandet av brottsoffers intressen är att det framförallt är i de fall där straffvärdet bedöms ligga på miniminivå som motivering saknas. Min enda tanke kring varför det ser ut så är att domstolen antagligen anser att det är mer nödvändigt att motivera ett högre straffvärde då det får konsekvenser för den tilltalade. Den klassiskt liberala rättstraditionen där staten och individen som utsätts för statens makt är de enda relevanta aktörerna tycks således leva kvar i den dömande praktiken. Brottsofferperspektivet och det i mina ögon legitima kravet på upprättelse motiverar faktiskt en annan inställning hos domstolarna. Det är kanske framförallt i de fallen brottsoffrets behov av en motivering med erkännande inslag eller att få sin röst hörd är som störst. I de fall där straffvärdet bedöms högt kan det ju argumenteras för att brottsoffret får upprättelse enkom genom det ställningstagandet, eftersom det innebär att domstolen värderat brottet som svårt med en tydlig konsekvens för förövaren.

I de fall det finns motiveringar anser jag också att det är viktigt att domstolen tänker på vem som är mottagare och hur den kan tolka språket i domen.

Forskningen visar att kvinnor ofta på egen hand förminskar våldet och jag upplever det vara problematiskt att domstolarna ibland nästan bekräftar deras bild – med formuleringar som “inte av allvarligt slag”. För en jurist är det inte helt orimligt att förstå att den typen av formuleringar syftar till att beskriva brottsligheten i förhållande till annan brottslighet, precis som att en grov misshandel ju är av allvarligare slag än en misshandel av normalgraden. Jag anser dock att rättstillämparen måste tänka på vem som faktiskt kommer att läsa domskälen. Det är inte endast jurister utan också berörda personer såsom målsäganden och hennes anhöriga, personer som ofta inte har några större juridiska kunskaper. Formuleringarna som ju är kärnan i den diskursiva makten behöver anpassas till dessa mottagare och man måste vara medveten om vilka signaler man sänder ut. Vi får inte riskera att rättsväsendet bidrar till den för kvinnan redan pågående normaliseringsprocessen genom att reproducera föreställningar om att våldet inte skulle vara allvarligt. Den attityden, om än feltolkad, kan som nämnt påverka hur kvinnorna uppfattar sig själva, sin situation och sina möjligheter till ett annat liv. Domstolen behöver alltså ta ansvar även för brottsofferintresset samhörighet – alltså att offret återanknyts till samhället. Skrivningar i domar påverkar inte heller endast den i målet aktuella kvinnan utan även hur andra kvinnor och samhället i stort uppfattar våldet de utsätts för. De premisser som ligger till grund för den språkliga utformningen må vara att domstolen vill bedöma brottets relativa svårhet, men jag menar alltså att det går att misstolka när det inte är tydligt att det är det som görs. Vi vill inte att offret, som Granström beskrev det, utsätts för en dubbel kränkning i och med sitt möte med rättsväsendet.

Ett uttalat motiv med bestämmelsen är ju att förebygga och bekämpa brott, vilket också går i linje med brottsofferintresset prevention. Jag anser att ovan beskrivna risker att reproducera problematiska föreställningar går att diskutera även i förhållande till det. Vi borde istället producera föreställningen att denna typ av våld alltid är ytterst allvarligt, dels och självklart för att gärningsmännen ska nås av detta budskap, dels också för att föreställningen hos eventuella offer ska vara att denna typ av gärningar är så pass allvarliga att man lämnar relationen redan första gången något inträffar eller helst innan dess. Det är först när bestämmelsen tillämpas som det var tänkt och

motiveringarna av straffvärdet formuleras på ett mer ansvarstagande sätt utifrån rätt utgångspunkter som önskad samhällsförändring kan ske snabbare.

5.3 Slutsatser och förslag

Studiens material utgörs av förhållandevis få domar och generella slutsatser måste därför dras med viss försiktighet. Utifrån det begränsade underlaget är jag dock, som framgått, tydlig i min kritik gentemot domstolarna – straffskalan används inte som tänkt och språket i domskälen tenderar att bekräfta offrets bild av att situationen inte är så allvarlig snarare än att fylla den upprätelsefunktion det enligt mig bör och kan ha, framförallt om man anlägger Burmans modifierade individbild och problematiserar det annars dominerande konfliktperspektivet enligt den liberala rättstraditionen. Jag efterfrågar fler motiverade domskäl med tydligt fokus på hela den utsatta kvinnans situation – strukturellt och kontextuellt – och en mer differentierad användning av straffskalan där kvalitativa skillnader får tydligt genomslag. Med tanke på att det ändå tycks ha skett mycket sedan brottet infördes i brottsbalken, till exempel då jag inte, som Sundén gjorde, kunde hitta några tecken på att en del av skulden läggs på kvinnan är jag i grunden, precis som genusrättsvetenskapen, optimistisk till att förändring kan komma att ske även om det vore önskvärt med ett högre tempo. Fast tempot kanske inte är så lågt egentligen. Under de 26 år brottet har funnits har lagstiftaren redan hunnit höja minimistraffet två gånger för att inskräpa samhällets avståndstagande. Man behöver dock ha respekt för att förändringar av djupt rotade mönster såsom könsmaktsordningen inte sker över en natt. Det faktum att rätten, enligt genusrättsvetenskapen, är beroende av tid, rum och sociala förhållanden understryker vikten av att mycket av förändringen sker i detaljerna. Hur vi tänker, handlar och uttrycker oss varje dag är alltså dropparna som till sist urholkar stenen. Det är därför oerhört viktigt att vara vaksam på vilka föreställningar man bidrar till, inte minst genom språket. Detta är centralt för att på sikt uppnå brottsofferintresset prevention på samhällsnivå.

Vad gäller den diskursiva praktiken bör vi verka för en tradition att alltid motivera straffvärdebedömningar, framförallt när det gäller brott mot person där den utsatta som nämnt har ett behov av ett tydligt erkännande. Eftersom det

numera är accepterat att använda rätten som ett verktyg för samhällsförändring kunde språkliga riktlinjer för domskrivningsrutinen med ett brottsofferperspektiv vara en väg framåt. En sådan åtgärd kunde dels öka medvetenheten om vilka signaler man förmedlar, dels poängtera att man behöver bredda perspektivet på individbilden från det klassiskt liberala, vilket ju verkar svårt att komma förbi. Sådana riktlinjer skulle enligt min mening ligga helt i linje med bevekelsegrunderna för att brottet infördes. Till det kommer att förutsättningarna för språkbehandlingen bör lyftas även när jämförelser med annan brottslighet som nämnts ovan görs – det bör alltså tydliggöras att uttalanden om att något är lindrigt görs i förhållande till annan brottslighet och således inte är en värdering av att den aktuella gärningen skulle vara något man ska “tåla”.

Eftersom straffrätten har en inneboende vilja att gradera gärningar och straffskalans nedre del används som utgångspunkt vid straffvärdebedömning är en möjlig lösning för en mer differentierad tillämpning av straffskalan att införa två rubriceringar för kvinnofridsbrotten – kvinnofridskränkning av normalgraden och grov kvinnofridskränkning – med olika straffskalor. En tillräckligt tydlig ledning kring vad som gör att brottet ska rubriceras som grovt skulle då kanske kunna leda till ökad förutsebarhet och proportionalitet och ekvivalens i systemet. Min förhoppning är dock att vi även utan en sådan gradindelning kommer att få se en mer nyanserad straffvärdebedömning i framtiden i och med det nya direktivet.

Käll- och litteraturförteckning

KÄLLOR

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 1995:60 *Kvinnofrid.*

SOU 2011:85 *Fridskränkningens brotten och egenmäktighet med barn.*

SOU 2020:57 *Ett särskilt hedersbrott.*

SOU 2023:1 *Skärpta straff för flerfaldig brottslighet.*

Propositioner

Prop. 1987/88:120 *Om ändring i brottsbalken (straffmätning och påföljdssval).*

Prop. 1997/98:55 *Kvinnofrid.*

Prop. 1998/99:145 *Ändring av fridskränkningens brotten.*

Prop. 2005/06:155 *Makt att forma samhället och sitt eget liv – nya mål i jämställdhetspolitiken.*

Prop. 2009/10:147 *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.*

Prop. 2012/13:108 *Förstärkt straffrättsligt skydd vid grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning.*

Prop. 2020/21:217 *Skärpta straff för våld och andra kränkningar i nära relationer.*

Prop. 2022/23:53 *Skärpta straff för brott i kriminella nätverk.*

Övrigt riksdagstryck

Riksdagens protokoll. Andra kammaren 1938 Nr 39.

Dir. 2023:115 *En översyn av straffskalorna samt ett reformerat och mer rättvist påföljdssystem.*

Publicerade domstolsavgöranden

Högsta domstolen

NJA 1998 s. 693.

NJA 1995 s. 152.

NJA 1999 s.102.

NJA 2003 s.144 *Den grova kvinnofridskränkningen.*

NJA 2004 s.97 *Det närstående paret.*

NJA 2004 s.437 *Fridskränkningen av dottern.*

NJA 2005 s.712.

NJA 2014 s.559 *De kinesiska kullagren.*

NJA 2015 s.826 *Samlag med avkomling.*

NJA 2018 s.378 *De upprepade förfalskningarna.*

NJA 2019 s.238 *Upprepade grova våldtäkter mot barn.*

Hovrätterna

RH 2002:35 II.

Opublicerade domstolsavgöranden

Högsta domstolens dom meddelad i Stockholm den 6 mars 2024
(B 6145–23).

Övrigt

‘Diagram’ Statistikmyndigheten <<https://www.scb.se/dokumentation/statistikguiden/trender-och-analyser/diagram/>> (besökt 2024-05-05)

‘Korrelation och Kausalitet’ Eddler 2023 <<https://eddlar.se/lektioner/korrelation-och-kausalitet/>> (författad av Rybrand, Simon & Kamp, Anna) (besökt 2024-05-05).

'Mäns våld mot kvinnor dödligare än gängskjutningar i flera polisregioner' TV4 2024-03-18 <<https://www.tv4.se/artikel/7nff-DPKSzmKHO8gM86Q5HX/nattsvarta-siffrorna-maens-vald-mot-kvinnor-doedligare-aen-gaengkonflikter>> (artikel av Karlsson, Rasmus) (besökt 2024-04-02)

'Låga straff för män som systematiskt kränker kvinnor' Sydsvenskan 2024-01-30 <<https://www.sydsvenskan.se/2024-01-30/laga-straff-for-man-som-systematiskt-krankar-kvinnor/>> (artikel av Herkel, Peter & Stendahl, Sandra) (besökt 2024-04-02).

'Sveriges farligaste plats är i hemmet' Polisen 2023-11-25 <<https://polisen.se/aktuellt/nyheter/syd/2023/november/sveriges-farligaste-plats-ar-i-hemmet/>> (artikel av Hagström Rosenqvist, Susanne, Holmström, Jarl & Jeppson, Linda) (besökt 2024-04-02)

'Våld i nära relationer' Brottsförebyggande rådet (Brå), senast uppdaterad 2024-05-06 <<https://bra.se/statistik/statistik-om-brottstyper/vald-i-nara-relationer.html>> (besökt 2024-04-02)

LITTERATUR

Andersson, Malou: *Grov fridskränkning och kvinnofridskränkning – Fridskränkningens brotten som rättslig konstruktion*. Upplaga 1:1. Uppsala: Iustus Förlag AB 2016. (a)

Andersson, Malou: *Fridskränkningens brotten i 4 kap. 4 a § brottsbalken – att fånga det svårfångade*. SvJT 2016 s 1245. (b)

Andersson, Ulrika: *Hans (ord) eller hennes? En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*. Första upplagan. Bokbox Förlag 2004.

Andersson, Ulrika: *Vara till salu. Utsatthet vid människohandel – individer, strukturer och diskurser*. I Tidskrift för genusvetenskap nr 4 2009 s.29–45.

Andersson, Ulrika: *Våld mot kvinnor i straffrätten – Utsatta individer i strukturell och diskursiv belysning*. I Svensson, Eva-Maria et al. (red.) *På vei. Könn og rett i Norden* s.419–433. Göteborg: Makadam Förlag 2011.

Andersson, Ulrika & Wegerstad, Linnea: *Straffsystemets janusansikte: Rättvisa i #metoo-relaterade domar om våldtäkt och förtal*. I H. Ganetz, K.

Hansson & M. Sveningsson (red.) *Maktordning och motstånd: Forskarperspektiv på #metoo i Sverige* s.93–123. Nordic Academic Press 2022.

Asp, Petter, Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils: *Kriminalrättens grunder*. Upplaga 2. Uppsala: Iustus 2013.

Asp, Petter & Ulväng, Magnus: *Straffrätt – en kortfattad översikt*. Andra upplagan. Uppsala: Iustus 2019.

Bennet, Tova: *Straffansvar vid atypiska sinnestillstånd*. Upplaga 1:1. Nordstedts Juridik AB 2020.

Berglund, Kerstin: *Straffrätt och kön*. Uppsala: Iustus Förlag AB 2007.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina: *Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. I Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text och diskursanalys* s.13–48. Upplaga 3:7. Lund: Studentlitteratur AB 2012.

Brottsförebyggande rådet (BRÅ): *Effekter av straffskärpningen för fridskränkingsbrott*. 2018. Tillgänglig på <<https://bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2018-11-01-effekter-av-straffskarpningen-for-fridskrankningsbrott.html>> (besökt 2024-05-15).

Burman, Monica: *Brottsoffer i straffrätten*. I Lernestedt, Claes & Tham, Henrik (red.) *Brottsoffret och kriminalpolitiken* s.279–298. Upplaga 1:2. Norstedts Juridik AB 2011.

Burman, Monica: *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*. Uppsala: Iustus Förlag AB 2007.

Byrman, Gunilla & Skoglund, Astrid: *Kvinnor och män i domar. En forskningsrapport om språkliga genuskonstruktioner i domar om brottmål, vårdnadsfall och LVU-mål*. Linnéuniversitet 2018. Tillgänglig på <<https://lnu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1198817&dswid=-5112>> (besökt 2024-05-05).

Diesen, Christian & Diesen, Eva F.: *Övergrepp mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen*. Upplaga 2:1. Norstedts Juridik AB 2013.

Eliasson, Mona: *Mäns våld mot kvinnor – En kunskapsöversikt om kvinno- och våldtäkt, dominans och kontroll*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur 1997.

Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Linnea: *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Upp-
laga 4:1. Norstedts Juridik AB 2012.

Granström, Görel: *Brottsoffers möte med rättsväsendet – en ond cirkel?* I
Granström, Görel (red.) *Den onda cirkeln – Om brottsoffer, genus och rätten*
s.7–18. Uppsala: Uppsala Publishing House AB 2004.

Granström, Görel & Mannelqvist, Ruth: *Vem är offer?* I Granström, Görel, &
Mannelqvist, Ruth (red.) *Brottsoffer – rättsliga perspektiv* s.9–24. Upplaga
1:1. Lund: Studentlitteratur AB 2016.

Gunnarsson, Åsa, Svensson, Eva-Maria, Käll, Jannice & Svedberg, Wanna:
Genusrättsvetenskap. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur AB 2018.

Jareborg, Nils & Zila, Josef: *Straffrättens påföljdslära*. Femte upplagan. Wol-
ters Kluwer Sverige AB 2017.

Lernestedt, Claes: *Dit och tillbaka igen. Om individ och struktur i straffrätten*.
Uppsala: Iustus Förlag AB 2010.

Lindstedt Cronberg, Marie: *Från målsägande till brottsoffer. Milstolpar och
kursändringar längs med vägen*. I Lernestedt, Claes & Tham, Henrik (red.)
Brottsoffret och kriminalpolitiken s.51–64. Upplaga 1:2. Norstedts Juridik
AB 2011.

Lundgren, Eva: *Våldets normaliseringsprocess och andra våldsförståelser*.
Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks) 2012.

Lövkrona, Inger & Nilsson, Gabriella: *Vad är våld? Teoretiska och politiska
perspektiv*. Kulturella perspektiv 2015:3–4 s. 44–52.

McGlynn, Clare & Westmarland, Nicole: *Kaleidoscopic Justice: Sexual Vio-
lence and Victim-Survivors Perceptions of Justice*. Social & Legal Studies,
vol. 28, s.179-201 2018.

Månsson, Catharina, Hansson, Björn & Borgeke, Martin: *Studier rörande på-
följdspraxis med mera*. Sjunde upplagan. Stockholm: Jure Förlag AB 2022.

Sundén, Anna: *Den som verkar vettigast vinner*. I Granström, Görel (red.)
Den onda cirkeln – Om brottsoffer, genus och rätten s.19–56. Uppsala: Upp-
sala Publishing House AB 2004.

Svensson, Eva-Maria: *Genusrättsvetenskap och juridiska metoder*. I: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.) *Juridisk metodlära* s.275–316. Upplaga 2:3. Lund: Studentlitteratur AB 2018.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise: *Diskursanalys som teori och metod*. Upplaga 1:22. Lund: Studentlitteratur AB 2000.

Bilaga A

1. Alingsås tingsrätt, dom 2023-04-03 i mål B 86–23.
2. Alingsås tingsrätt, dom 2023-08-24 i mål B 227–23.
3. Attunda tingsrätt, dom 2023-02-10 i mål B 11794–22.
4. Attunda tingsrätt, dom 2023-03-10 i mål B 11816–22.
5. Attunda tingsrätt, dom 2023-03-17 i mål B 72–23.
6. Attunda tingsrätt, dom 2023-04-28 i mål B 3355–23.
7. Attunda tingsrätt, dom 2023-06-02 i mål B 1712–23.
8. Attunda tingsrätt, dom 2023-06-27 i mål B 11976–22.
9. Attunda tingsrätt, dom 2023-10-20 i mål B 8572–23.
10. Borås tingsrätt, dom 2023-05-24 i mål B 1273–23.
11. Borås tingsrätt, dom 2023-06-28 i mål B 1194–23 B 1453–23.
12. Borås tingsrätt, dom 2023-10-30 i mål B 147–23.
13. Eksjö tingsrätt, dom 2023-11-07 i mål B 1691–23.
14. Eskilstuna tingsrätt, dom 2023-12-06 i mål B 3605–23.
15. Gotlands tingsrätt, dom 2023-04-11 i mål B 210–23.
16. Gällivare tingsrätt, dom 2023-06-02 i mål B 189–23.
17. Göteborgs tingsrätt, dom 2023-09-15 i mål B 11685–23.
18. Göteborgs tingsrätt, dom 2023-09-28 i mål B 12161–23.
19. Göteborgs tingsrätt, dom 2023-10-25 i mål B 13394–23.
20. Göteborgs tingsrätt, dom 2023-11-13 i mål B 5195–23.
21. Göteborgs tingsrätt, dom 2023-11-13 i mål B 12532–22 B 15072–23.
22. Helsingborgs tingsrätt, dom 2023-08-11 i mål B 2789–23.
23. Kalmar tingsrätt, dom 2023-07-04 i mål B 1924–23.
24. Linköpings tingsrätt, dom 2023-12-27 i mål B 5248–23.
25. Malmö tingsrätt, dom 2023-11-24 i mål B 9164–23.
26. Mora tingsrätt, dom 2023-08-11 i mål B 901–23.
27. Nacka tingsrätt, dom 2023-07-26 i mål B 2166–23 B 2834–23.
28. Norrköpings tingsrätt, dom 2023-12-08 i mål B 3529–23.
29. Nyköpings tingsrätt, dom 2023-06-21 i mål B 1503–23.
30. Nyköpings tingsrätt, dom 2023-08-11 i mål B 2239–23.
31. Solna tingsrätt, dom 2023-02-02 i mål B 10615–22.
32. Solna tingsrätt, dom 2023-05-30 i mål B 3673–23.

33. Sundsvalls tingsrätt, dom 2023-07-14 i mål B 1471–23.
34. Södertälje tingsrätt, dom 2023-10-16 i mål B 2550–23.
35. Södertörns tingsrätt, dom 2023-04-18 i mål B 19090–22.
36. Södertörns tingsrätt, dom 2023-04-24 i mål B 2469–23.
37. Södertörns tingsrätt, dom 2023-07-14 i mål B 7199–23.
38. Södertörns tingsrätt, dom 2023-10-17 i mål B 11443–23.
39. Södertörns tingsrätt, dom 2023-11-10 i mål B 14410–23.
40. Södertörns tingsrätt, dom 2023-11-15 i mål B 9389–23.
41. Södertörns tingsrätt, dom 2023-12-05 i mål B 15714–23.
42. Uddevalla tingsrätt, dom 2023-05-08 i mål B 602–23.
43. Uddevalla tingsrätt, dom 2023-05-31 i mål B 941–23.
44. Umeå tingsrätt, dom 2023-03-20 i mål B 179–23.
45. Umeå tingsrätt, dom 2023-12-05 i mål B 2566–23.
46. Uppsala tingsrätt, dom 2023-07-06 i mål B 2865–23.
47. Uppsala tingsrätt, dom 2023-11-09 i mål B 7877–23.
48. Varbergs tingsrätt, dom 2023-10-03 i mål B 1973–23.
49. Vänersborgs tingsrätt, dom 2023-12-22 i mål B 4555–23.
50. Värmlands tingsrätt, dom 2023-03-31 i mål B 694–22.
51. Värmlands tingsrätt, dom 2023-11-16 i mål B 3021–23.
52. Västmanlands tingsrätt, dom 2023-07-21 i mål B 3029–23.
53. Växjö tingsrätt, dom 2023-10-31 i mål B 4494–23.
54. Örebro tingsrätt, dom 2023-06-22 i mål B 1558–23.
55. Örebro tingsrätt, dom 2023-10-11 i mål B 5088–23.
56. Örebro tingsrätt, dom 2023-12-21 i mål B 7201–22.